

FORUM för
TRÄDGÅRDS
HISTORISK
FORSKNING

Bulletin

för trädgårdshistorisk forskning

■ Nr 35, 2022

Art & Nature and beyond

Förord/Preface

(a short translation in English below)

Härmed har vi glädjen att presentera ett nytt nummer av Bulletin för trädgårdshistorisk forskning, nr 35. Innehållet består huvudsakligen av artiklar från och om Forums seminarium 2021: *Art & Nature and beyond - the wide research field of Garden History*. Eftersom seminariet genomfördes på engelska är andelen engelska artiklar i denna Bulletinen större än brukligt, men här finns även artiklar på svenska och danska. Seminariet och artiklarna har en stor spännvidd både ämnesmässigt och i tid och rum.

Tack till Anna Jakobsson för ett gott arbete som redaktör för Bulletinen 2017-2021! I detta nummer har jag, Joakim Seiler, försökt att axla rollen som redaktör. Tack till alla engagerade författare, motläsare i redaktionsgruppen och till vår layoutare Boel Nordgren.

Med förhoppning om trevlig och lärorik läsning!

To all the devoted authors, the editorial group (see below) and Boel Nordgren (layout): thank you for all your work! This year's Bulletin includes contributions from the Forum seminar 2021: *Art & Nature and beyond - the wide research field of Garden History*. Some texts are in the Nordic languages with English summaries, but many are written in English. The seminar covered a wide range both thematically and in time and space.

Thank you, Anna Jakobsson, for an excellent job as editor for the Bulletinen 2017-2021! In this issue I, Joakim Seiler, have tried to fill Annas shoes as an editor.

We hope this Bulletinen will offer you pleasant and instructive reading!

/Joakim Seiler
Redaktör för Bulletinen
Editor of the Bulletin

Bulletin för trädgårdshistorisk forskning, nr 35, 2022

Tidskriften ges ut av Forum för trädgårdshistorisk forskning (Garden History Forum), som är ett tvärvetenskapligt nätverk bestående av forskare, studenter och yrkesverksamma med intresse för trädgårdshistoria. Föreningen bildades 1995 och ordnar årliga seminarier på olika teman med anknytning till ämnet.

Redaktör: Joakim Seiler

Layout: Boel Nordgren (Edlas Have)

Redaktion: Sofia Cele, Katarina Ottosson, Pernilla Lindström

ISSN: 1652-2362

Framsidas bild:

Krapperups gods (Foto: Sofia Cele, 2021)

Innehåll/Contents

ARTIKLAR

Art & Nature and beyond – the wide research field of Garden History Forums för trädgårdshistorisk forskning seminarium 2021 Sofia Cele.....	4
Exkursion oktober 2021 Pernilla Lindström.....	6
Sites of Contested Meaning Gardens and the Anthropocene Erik A. de Jong.....	9
Forum i backspegeln - betydelsen av ett nätverk Lena Landgren & Åsa Ahrlund.....	13
Med Forum för trädgårdshistorisk forskning som följeslagare Catharina Nolin.....	17
Garden history and I An ethnologist's story Maria Flinck.....	19
En praktikers bekännelser Kolbjörn Waern.....	21
Et medlems historie... 25 år Margrethe Floryan.....	23
Garden History and me Pernilla Lindström.....	25
Mera blommor och grönska i staden! Ulrika Flodin-Furås.....	27

UPPSATSER

Studentuppsatser med anknytning till park-, trädgårds-, landskaps- och odlingshistoria.....	29
--	----

FORSKNINGSPROJEKT

Craft Skills for Garden Conservation Anne Stine Solberg & Catherine Nicoll.....	31
--	----

BOKANMÄLNINGAR/RECENSIONER

Inger Hjalmarsson Älskade jordgubbar! Ett bärkraftigt kulturarv i Nationella genbanken (Katarina Ottosson).....	32
PerOla Fritzon, Red: Erik de Vahl Popplar Park- och gatuträd i Nationella genbanken (Joakim Seiler).....	32
Karin Persson och Anita Ireholm Pelargonier i Nationella genbanken - fönsterträd med kulturarv (Sofia Cele).....	33
Lars-Åke Gustavsson och Henrik Morin Rosarvet i Nationella genbanken (Sofia Cele).....	33
André Strömqvist Handbok för en gammal trädgård - upptäck, bevara och återskapa (Annie Nilsson).....	34
Anders Leonard Baarman Persilja och gräslök knippas Karl Alarik Grönholm, finlandssvensk trädgårdsmästare i början av 1900-talet (Inger Olausson).....	34
Helle Ravn Haven til lyst og glæde Den danske havekultur gennem 200 år (Anna Jakobsson).....	35

Art & Nature and beyond - the wide research field of Garden History

Forum för trädgårdshistorisk forskning seminarium 2021

Sofia Cele

Hösten 2021 fick vi äntligen fira Forums 25-årsjubileum efter att 2020 års seminarium blev digitalt. Årets tema fokuserade på hur trädgårdshistoria som forskning och praktik har utvecklats under denna period. Vi samlades i Lund, där allting en gång började.

När Forum hade sitt första seminarium år 1995 var professor Erik de Jong, Amsterdams universitet, en av talarna. Vi valde att åter bjuda in honom och fick höra en inspirerande föreläsning om relationen mellan trädgården, tiden och naturen. de Jong uppmanade till reflektion kring hur trädgårdshistoria har skrivits. Vilka trädgårdar har studerats, av vem, och med vilka perspektiv? Vilken betydelse har detta för vår förståelse av hur en historisk trädgård ska se ut? Vidare betonade han naturens betydelse och hur vi ska tänka kring relationen mellan natur och kultur i trädgården – särskilt i en tid av pågående klimatförändringar och artdöd.

Lena Landgren, Lunds universitet, och Åsa Ahrland, SLU, var med och grundade Forum. Som doktorander på 1990-talet var de intresserade av trädgårdshistoriska frågor och ett gemensamt

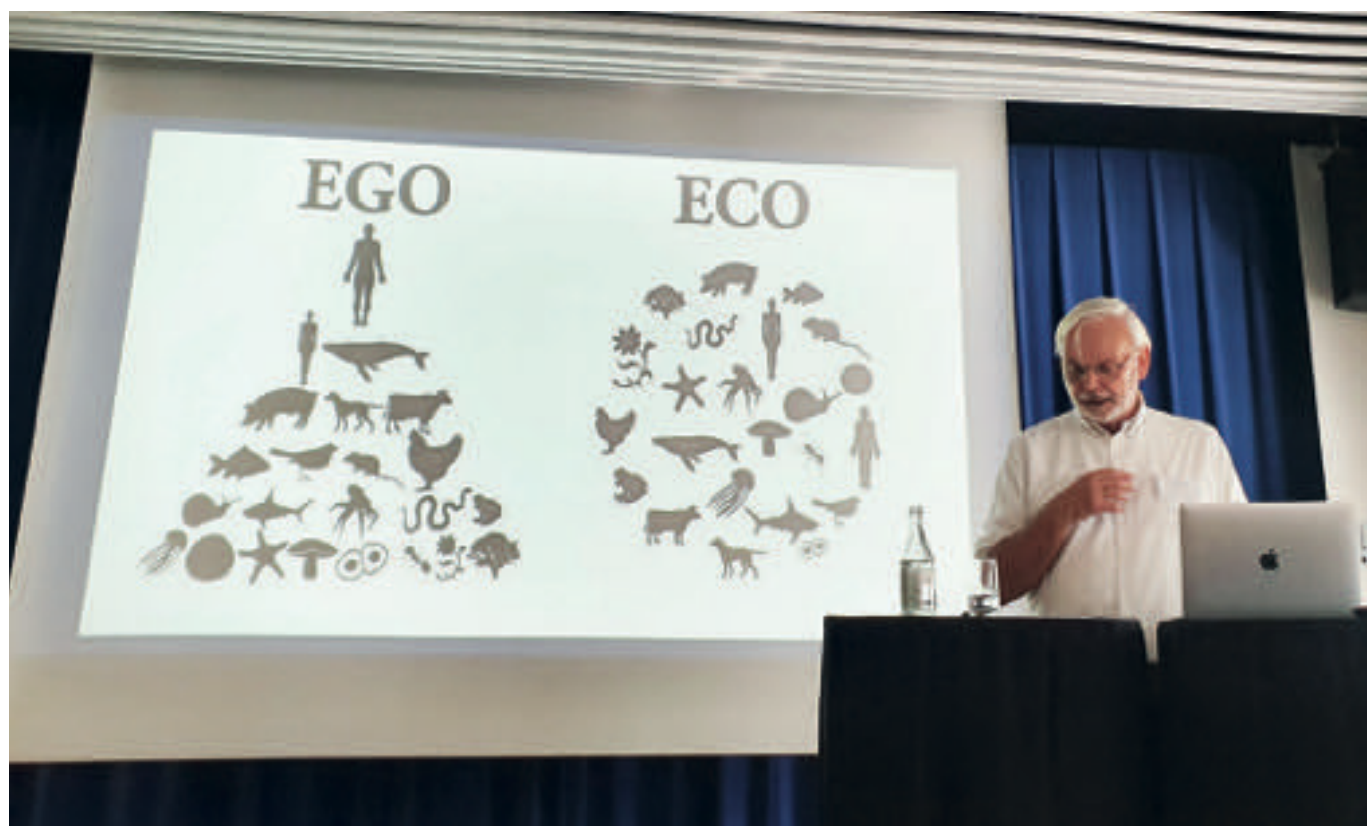
sammanhang. Det fanns ingen ämnestradition att knyta an till, utan de skapade sin egen forskningsmiljö, något som så småningom ledde till att Forum skapades.

Anna Enberg från Statens fastighetsverk tog oss med på en stadsvandring och berättade om pågående projekt och utmaningar med renoveringar och restaureringar i och kring universitetsbyggnaden i Lund.

Landskapsarkitekt Kolbjörn Waern som bland annat är slottsarkitekt för Drottningholms slottspark berättade om sitt arbete med att tillämpa trädgårdshistorisk kunskap i det praktiska. Waern beskrev avvägningar som kan vara nödvändiga för att föra samman kunskap om det historiska med den praktiska verkligheten. Hur värderar, rangordnar och bestämmer man vilka aspekter som är de viktigaste i en trädgård? Är det helheten, platsens känsla, eller de enskilda detaljerna som är viktigast? Hur balanserar man historia med nutid och framtida behov och utmaningar?

Landskapsarkitekt Mette Eggen, Norge, lyfte vikten av att föra samman trädgårdshistoria med skötselpraktik och hur den historiska kunskapen bör utgöra grunden för skötselplaner. Hon

Seminarium 2021

■ Fig. 1. Professor Erik de Jong höll en inspirerande föreläsning vid årets seminarium. (Foto: Sofia Cele, 2021)

■ Fig. 2. Anna Enberg berättar för seminariedeltagarna om det pågående arbetet med miljön kring universitetshuset. (Foto: Sofia Cele, 2021)

betonade också vikten av att inkorporera kunskap från olika discipliner när det handlar om restaurering och skötsel av historiska anläggningar och därigenom fånga upp flera olika värden i trädgården.

Trädgårdsantikvarie Maria Flinck beskrev hur ämnet blivit mer accepterat under de år hon arbetat, och att trädgårdshistoria också blivit mer tvärvetenskapligt. Hon lyfte fram flera möjligheter till utveckling, såsom behovet av mer fältinventering, en tydligare dokumentation kring vilka trädgårdar som finns bevarade och en tydligare satsning från samhällets sida när det gäller att återskapa och rekonstruera trädgårdar.

Margarethe Floryan, forskare, författare och museumsinspektör / kurator, Danmark, betonade hur upplevelser av trädgårdar handlar om sinnliga och estetiska intryck som kommer till oss när vi vandrar genom trädgården. En sådan helhetsförståelse av trädgårdar är viktig, det kommer alltid att handla om mer än detaljer. Floryan lyfte också upp bristen på universitetsutbildningar inom trädgårdshistoria som ett problem.

Pernilla Lindström, antikvarie på Skellefteå museum, betonade hur viktigt det är att trädgårdar inte försvinner i kommunens iver att bygga och förtäta. Privatpersoner behöver uppmärksammas på de kulturhistoriska värdena av sina trädgårdar. Genom att samarbeta med samhällsplanerare i Skellefteå fokuserar hon på att se till att de faktiska trädgårdarna finns kvar och att det inte bara är dokumentation av trädgårdar vi kan studera.

Ulrika Flodin-Furås, författare och journalist, berättade om sitt engagemang kring odling i staden i ett historiskt perspektiv. Genom guidningar och föreläsningar uppmärksammar hon historiska odlingar och visar hur människor kan tänka kring historiska trädgårdar för att stimulera till engagemang och kunskap.

Efter föreläsningarna delade seminariedeltagarna upp sig i grupper för att diskutera vad som är viktigt för ämnet trädgårdshistoria i framtiden. Här framkom en stor mängd engagerade idéer.

Att stärka trädgårdshistoria som ett eget universitetsämne diskuterades. Det är positivt att vi är mångdisciplinära men det kan också finnas behov av att stärka ämnet i sig och att det etablerar sig som ett självständigt ämne ansågs önskvärt.

Att det finns ett behov av att stärka trädgårdskulturen i samhället fördes fram av flera grupper. Trädgård tas sällan på allvar. Kanske behöver vi bli bättre på att kommunicera vikten av parker och trädgårdar i samhälle och stadsplanering? Påverkan av klimathot och biologisk mångfald diskuterades också. Dels hur det kommer att påverka parker och trädgårdar och dels att dessa hot också är argument för att spara och vårda historiska anläggningar.

En annan aspekt som fördes fram handlade om vikten av digitalisering av nutida ritningar av parker och trädgårdar. Här finns behov av att göra databaser med ritningar samt utforska hur moderna designers och landskapsarkitekter förhåller sig till historiska miljöer.

Sammanfattningsvis en mycket rik dag med intressanta föreläsningar och engagerade diskussioner. Här finns det mycket att fördjupa sig i framöver!

Sofia Cele, docent, Universitetslektor
Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet
sofia.cele@kultgeog.uu.se

Exkursion oktober 2021

Pernilla Lindström

Hösten 2021 då Forums årliga seminarium ägde rum i Lund gick vår exkursion till ett torg och två parker i stadsmiljö samt till Krapperups anrika gods. Här följer en kort sammanfattning av våra besök.

Bantorget, Lund

Vårt första stopp var vid Bantorget i Lund som anlades några år efter järnvägens öppnande 1856. Sedan dess har torget bytt skepnad flera gånger, senast 2018. Utformningen gestaltades då av Lunds kommun medan Edge projekterade ombyggnationen. Namnet till trots så har Bantorget karaktären av en mindre park med mycket växtlighet. Torget präglas även av den omgivande arkitekturen bestående av olika historiska byggnader, bland andra Grand Hotel (uppfört 1896-98). Omgestaltningen genomfördes med syfte att värna om platsens historia och lyfta fram de anrika byggnader som ramar in torget samtidigt som förutsättningarna för utserveringar i parken förbättrades. I parken lyfts vårstaden Lund

fram, bland annat i form av syrener och magnolior. Hållbara och tidlösa material som granithällar, smågatsten och granitmurar har använts och stor omsorg har lagts vid belysningen. Hjärtat av torget är den nya fontänen med sittmurar och bänkar som inramning. Parken där få människor tidigare stannade upp är idag en välbesökt mötesplats vilket vi kunde se under vårt besök.

Clemenstorget, Lund

Nästa stopp var Clemenstorget, ett av Lunds största torg och vår guide på platsen var Karin Sjölin, landskapsarkitekt vid Lunds kommun. I slutet av 1890-talet namngavs platsen Clemensborg eftersom det låg inom Clemens rote. Förutsättningen för skapandet av torget var att vallen och vallgraven som gick diagonalt över området schaktades bort. Torget avsågs från början för kreatursmarknader vilket fortsatte ända in på 1940-talet. Torget kantades till en början av obebyggda tomter men man lät snart uppföra flera imponerande stenhus liksom tullhuset. 1941 planterades de för-

Seminarium 2021

■ Fig. 1. Bantorget i Lund. (Foto: Pernilla Lindström 2021)

sta platanerna här och en bassäng anlades. Runt torget har man i efterhand fått betydande trafik eftersom stationen ligger alldeles intill. På 1950-talet omvandlades en tredjedel av torgytan också till bilparkering.

När det stod klart att en av hållplatserna för Lunds nya spår-
väg skulle placeras på Clemenstorget anordnade kommunen en
arkitekttävling i syfte att utveckla torget. Det vinnande förslaget
Kontrapunkter kom från White arkitekter med Niels de Bruin som
ansvarig arkitekt. White inspirerades av de intilliggande husens
jugendarkitektur. Häckar, gångar och stödmurar har tagits bort i
syfte att göra torget mer överblickbart och underlätta för männ-
iskor att röra sig fritt på platsen. På så sätt har även torghandel,
uteserveringar och parkmöbler fått större utrymme. Idag präglas
torget av dess lummiga formklippta lindar och plataner. Ambitio-
nen var att spara så många befintliga träd som möjligt, sjutton
träd fick dock flyttas, dessa har återplanterats i stadens nya stads-
del Brunnhög. Kvar står 81 träd. Marken är täckt av dolomitsten-
mjöl blandat med pimpsten som släpper igenom vatten och syre
till trädens rötter. Vid hållplatsen är marken täckt av ljusgrå gr-
nithällar och återvunnen slipad smågatsten. Taktila plattor i rost-
färgad corténstål hjälper människor med nedsatt syn att orientera
sig. Torget har fått en europeisk känsla som för tankarna till Paris,
de färgglada stolarna för vuxna och barn liknar till exempel de
som finns i Les Jardins de Tuileries. Tre lekpaviljonger av trä och
metall, inspirerade av tornen på grannhusen, finns på platsen för
att uppmuntra till lek.

Ångfärjeparken, Helsingborg

Efter två stopp i Lund gick vår resa vidare till Ångfärjeparken i
Helsingborg, en helt ny park som stod klar sommaren 2021, där
vi visades runt av Martin Hardmyr, landskapsarkitekt och stads-
trädgårdsmästare vid Helsingborgs kommun. För att involvera
invånarna i arbetet med parken kunde alla som ville lämna namn-
förslag till platsen via sociala medier och stadens kontaktcenter.
Hundratals namnförslag skickades in och det namn som valdes,
Ångfärjeparken, är en blinkning till platsens historia. 1898-1991
var detta ett område för tåg- och färjeresenärer, under större de-
len av 1900-talet fanns färjelägen på västra sidan av platsen vars
avgränsning nu är markerade genom markbeläggning på kajen. På
norra sidan låg ångfärjestationen ritad av arkitekt Folke Zettervall
i nationalromantisk stil och uppförd 1898. När den nya terminalen
togs i bruk 1991 omvandlades den gamla byggnaden till restaurang
och rockklubb. Som en del av platsens omvandling flyttades bygg-
naden till den södra sidan av parken där den står idag. På platsen
finns ett vattenspel i form av en fontän som är igång från tidig vår
till sen höst. Planteringarna skiftar i blå och gröna nyanser och
är skapade för att tåla de saltstänkta vindarna från havet. Väx-
terna är också valda för att ge olika årstidsupplevelser. Vår och
sommars möts man här av perenner, vintertid möts man istället
av prydnadsgräs. Här finns också en innovativ gräsmatta. Genom
jordfuktighetssensorer vattnar gräsmattan sig själv och håller
sig därmed friskare, grönare och finare. Bevattningssystemet är
så pass effektivt att det endast använder 15% av vattenbehovet
jämfört med vid traditionell bevattning. Det blir inte heller något
läckage eller spill av näringsämnen eftersom dessa blandas direkt
i bevattningssystemet. Den självvattnande gräsmattan är en del
av stadsmässan H22 som arbetar för att knyta samman, driva på
och lyfta fram nya idéer som kan bidra till att Helsingborg blir
ett smartare, mer hållbart och omtänksam stad som erbjuder hög
livskvalitet – även i framtiden.

■ Fig. 2. Guidning på Clemenstorget i Lund. (Foto: Sofia Cele 2021)

■ Fig. 3. Ångfärjeparken i Helsingborg. (Foto: Sofia Cele, 2021)

Krapperrups gods

Vårt slutliga stopp var Krapperrup, ett gods tre mil norr om Helsingborg, där vi fick en guidning i slottsparken av huvudträdgårdsmästare Georg Grundsten. Det nuvarande slottet uppfördes vid mitten av 1500-talet. Sedan 1967 drivs Krapperrup av en stiftelse med uppgift att bland annat stödja vetenskap och forskning. Krapperrups park går tillbaka åtminstone till 1600-talets barockanläggningar och anlades från början möjligen av Maria Sophia de la Gardie. En teckning av slottet av Abr. Fischer finns bevarad från 1680-talet där borgen är omgiven av en vallgrav och utanför denna ligger en örtagård samt en träd- och kryddgård omgivna av strikt klippta häckar och raka murar. Parken har därefter successivt förändrats och förnyats enligt ägarnas smak och tidernas mode. På 1700-talet beskrevs parken av Linné som en nyttoträdgård med 300 fruktträd, lavendel, vita liljor och lök. 1841 ärvdes Krapperrup av Nils Christoffer Gyllenstierna, en flitig botanist och medlem i Skånska Trädgårdsföreningen, som var mycket intresserad av parken. Han började redan 1816 skaffa plantor till trädgården och byta fröer med andra trädgårdsintresserade. Parken blev lummigare, större och friare i sin utformning. Nils och Ellen Gyllenstierna lät i slutet av 1800-talet anlägga den park som finns här idag med Sofiero och Norrvikens trädgårdar som inspiration. Till hjälp hade man den danske trädgårdsarkitekten Edvard Glaesel och hans trädgårdselev Jens Peder Andersen. Efter att stiftelsen tagit över Krapperrup beslutade man på 1970-talet att skötseln av parken skulle förenklas genom igenläggning av vissa gångar samt minskning av blomsterplanteringar och gräsklippning. I sin nuvarande utformning är parken i första hand en landskapsträdgård som utnyttjar höjdskillnaden mellan landborgen och havet. Söder om slottet breder den fria parken ut sig med en blandning av stora träd, exotiska växter, slingrande stigar samt rhododendrongången. Runt den Kina-inspirerade guldfiskdammen med röda broar växer både vanliga och mer okända exotiska växter. Närmast slottet finns parkens formella delar, regelbundet och symmetriskt uppbyggda. Här ligger också godsets rosodling med över 600 plantor och 35 olika sorter.

Slutord

Våra besök i de två parkerna och torget som alla fått sin nuvarande utformning under 2000-talet i en stil där historia möter nutid kontrasterade starkt till Krapperrups gods och park med anor från 1600-talet. Hur en äldre värdefull park kan moderniseras och samtidigt bevaras är frågor som många av oss tampas med och som vi under exkursionen fick se olika exempel på. Dagen väckte också en efterfrågan på kritisk granskning av hur man hanterat trädgårdar och parker genom åren. Vad är bra och vad är dåligt? Hur kan vi förhålla oss till tidigare ändringar såväl som till våra egna tillägg? Kanske detta är frågor som vi i Forum får anledning att komma tillbaka till under kommande år.

Pernilla Lindström,
Avdelningschef kulturmiljövård
Byggnadsantikvarie
Skellefteå Museum
Pernilla.lindstrom@skellefteamuseum.se

■ Fig. 4-6. Krapperrups gods. (Foto: Sofia Cele, 2021)

Sites of Contested Meaning

Gardens and the Anthropocene

Erik A. de Jong

Our age of the Anthropocene asks us to understand gardens, their history and actual presence in a new way. It invites us to think of gardens as dynamic places, whose values should be approached more from our present-day perspective as being more than human. Their meaning is not determined by abstract historical, natural or cultural values, but by our relationship to them as a living world of change.

Gardens, here in short used for the broad typology of made, designed and cared for landscapes, are sites of contested meaning. They are complex, often contradictory, value systems that reveal political, social, cultural, and natural developments. To explain their meaning, a wide range of materials and methods is necessary. A history of successive styles is no longer able to grasp the historical and current reality of the garden. We should instead continue to broaden our vision and look at the dynamics of garden and landscape culture, such as the tension that exists between everyday, vernacular and elitist gardens and landscapes. More than we do, we might want to observe the historical and present-day ontology of the garden as the result of the becoming and making by both non-human and human actors. Trying to understand how the (historic) garden evolves over time as a human and more than human living entity of soil, water, plants, animals, air, microbes, trees, insects and climate. How do both nature and culture, as a natureculture - to borrow from Donna Haraway -, intervene and produce the garden into a life of its own, or concurrent with other gardens in the context of its larger (urban) landscape?¹ (Haraway, 1991) And how may we use this knowledge for its future? How does the garden produce its, often highly individual, life-stories, where the worlds of nature and man coincide, drift apart, work together, co-exist, mutually influence or strive against each other producing specific garden cultures? What is the biography of the garden as a naturalcultural place, informing us about its past and present, its growth, decay and its ending?

Nature and man

Understanding the garden as a natureculture, allows us to speak about their embodying both nature and man and avoids traditional, dualistic ways of conceiving and understanding. We may want to look beyond canonical histories of gardens to include both the people and living entities who are involved day-to-day in the formation of gardens and their meanings. The philosophers Deleuze and Guattari proposed the theory of the 'Rhizome' (Deleuze & Guattari, 2004). Instead of sequencing history into a straight narration of chronological facts, the Rhizome presents it as a map of attractions, a living mnemonic system which resists chronology and ramifies like a root. Rather than narrativize, the rhizome presents history and the present, nature and culture as a map or wide array of trans-species connections, attractions and processes. This allows to interrogate stories of earth, water, plants, animals, and climate and those of labor, craft, and stewardship, livelihood, social traditions, mythology, religion and experience as worlds of hybrids and crossovers.

1. Natureculture is used as a new term by Donna Haraway (1991).

■ Fig. 1. Alberto Seveso, Design for the cover of *Nature – The Human Epoch*, 12 March 2015, Vol. 519 Nummer 7542. Photo: Alberto Seveso, copyright.

Anthropocene

The Anthropocene forces us to reconsider how we view man's position in the world. There is thus great importance in imbuing garden studies with a sense of urgency. It may contribute to understand our relationship with both nature and culture as in constant metamorphosis with each other, reaching an apex of complex and difficult issues in our time. These center our responsibilities as human beings into the heart of our culture, for the sake of earth, nature, ourselves, life as such. Alberto Seveso aptly illustrated in his design for the cover of *The Human Epoch*, a 2015 issue of *Nature*, how the transformation of the world and its biospheres coincides with ourselves (ill. 1). From inside and out, from globalizing colonialism to universal industrialization, from raw materials to urbanism, from technologizing the earth to the first atomic bomb. At the same time, we are plant, ocean, climate and technology. We have, however, skillfully mythologized nature and culture as separate entities. The garden as a most prominent interface of nature-man relationships, has many stories to

tell about how this new geological era of the Anthropocene came into being. And questions to raise: is the garden still a paradise or part of a dark ecology that came to govern our culture by our own doings as we polluted soils and waters, used pesticides, allowed a dramatic decrease in insects and undervalued the role of our green environment as cultural and natural heritage? (Morton 2018). Gardens could firstly teach us to re-read our traditional histories, for example through the lens of our often still colonial attitude marked by possession and domination of the natural world, including other civilizations (Schiebinger & Swan, 2007; Thomas 1991; Kellert & Wilson, 1993). Secondly, it could teach us about the garden being more a craft and a technology than an art. Nature and art represent the central paradigm throughout all Western-European garden treatises, spanning a period from medieval times to the present (ill. 2). Nature and art have often been read in opposition to each other, yet rereading their relationship is necessary to understand the meaning of gardens in new ways. The treatises - understood as a continuous, changing tradition embodying ideas and practices regarding gardens - teach that the nature of the garden always forks into agriculture, wilderness, the city, ecology and human relationships. They offer views on the regular and the irregular, order and chaos, uniformity and variety,

■ Fig. 2. Frontispiece Pierre Le Lorrain, Abbé de Vallemont, *Curiosities of nature and art in husbandry and gardening: containing several new experiments in the improvement of land, trees, fruits, &c. and also nice and useful observations in the vegetation and propagation of plants*, London, printed for D. Brown etc., 1707. Courtesy of The Linda Hall Library of Science, Engineering & Technology, Kansas City.

produce and pleasure. Integrality is their essence. Art, however, has often been read in its modern sense, like a visual art, where it refers to aesthetic categories of beauty, form, style and surface. But these treatises, from Pietro De Crescenzi's *Ruralia Commodorum* (early 14th century) to Diana Balmori's *Landscape Manifesto* from 2010, from the hands of authors like Andre Mollet and Dezailler d'Argenville to Humphrey Repton, from William Robinson to Gilles Clement, they invite us to read art as referring to all human endeavors. Reading them that way, makes them relevant in what they reveal about the use, meaning and power of gardens as utopias and dystopias. In the context of the garden that means first and foremost understanding art as technology and gardening as a craft, as ways of intervening, doing and managing, assisting, creating, cultivating and /or dominating natural processes and materials. And if we read carefully, we will understand that both nature and art set their own example. What would the garden be without technology and its technology without nature? The Anthropocene confronts us with the influence of man's impact on earth, soil, geology and climate through his use of technology and his vision on the relationship with nature. In that light the garden, together with agriculture and forestry, becomes a prime source to learn how nature impacts us in so many ways and how man impacted the environment. The genre of the garden treatise originates not without reason in late 16th-century husbandry and almanac literature prescribing man's interventions in shaping the environment, popular since classical antiquity. They make us understand the importance of siting, scale, accessibility, views and the relation to architecture. How may nature be translated, imitated, 'improved' or accepted and admired on its own terms? Ideas on the garden, in Western Europe, but as a universal culture all over the globe, continuously seek man's approach to the materiality and spirituality of site, place and region, and inquire after the role of earth and soil, fertility, water, geology, trees, plants, animals, climate, time, light and color, ecology and process. These are the aesthetics of the garden, they lay grounded in its lifeworld and in its experience, not in form and style. Result of this approach is the invention of appropriate technologies and tools, from water management to specific and specialist instruments and materials for cultivation, maintaining, keeping, sometimes to detrimental effect. Correspondingly the typologies of line, space and mass were invented, like avenue, path, road, street, wood, grove, orchard, meadow, (vegetable) garden, flowerpot and plot, park and square, be they private or public. Or the relation of the garden to water (canal, fountain, pond, lake, cascade, well, water ecosystem), earth (terrace, relief, hill, productive soil, waste land), plant (as seed, perennial and annual, as flower, herb, fruit, vegetable and as shrub, tree, as medicinal and ornamental) and built structures (house, pavilion, bridge, wall, cold frame, orangery, urban systems). The marriage, not the separation, of both profit (the food garden, the orchard) and ornament (the pleasure garden, the lawn) has throughout been essential. The garden's role for mental, emotional and physical health, hygiene, and sustainability appears as fundamental and thus provides insight into the functioning of the senses, reason, feeling and imagination. They also formulate standards for appropriateness, character, beauty and taste and reflect issues regarding class, gender and society, (urban) environment and infrastructure showing how the ethical, the social and the political bear on gardens.

■ Fig. 3. The new garden: *Vertical*, a design for nature inclusive architecture, Sloterdijk, Amsterdam by NL Architects, Studio Donna van Milligen Bielke, Space Encounters, Chris Collaris, DS Landschapsarchitects and De Dakdokters, Amsterdam, 2019. Photo: Maike van Stiphout.

Dynamics

Are we able to look at the dynamics of garden culture beyond the opposition between nature and culture, between formal and natural, between design and ecology, between nature conservation and preservation of monuments? Making and tending gardens is a dynamic history that often extends over generations, creating and re-creating, maintaining and neglecting, producing garden cultures in a most diverse way. How did the status of those who created and maintained gardens evolve and under which conditions? What was the role of women, men and children and of garden societies, garden journals, nurseries and garden centers? And related to this: on whose behalf and for whom was and is design and making done, how were and are gardens used, experienced, viewed and walked? How were plants introduced, exchanged, collected and used and how was their relation to other phenomena of nature like soil, air, water, rock, insects and animals viewed? A history of the reception and consumption of historical and contemporary gardens will also tell how they were or were not maintained or transformed and experienced in the period after they were made: the garden tells more than one historic truth. Original intentions and meanings only tell part of the story of the garden landscapes we inherited. If we preserve them, what kind of history, whose story, may then prevail: 'sense of place' and the understanding of 'site' play such an important role in relation to questions of identity and memory (Hayden, 1995; Burns & Kahn, 2005). All too often, in heritage activities concerning gardens, unambiguous social, professional and political relationships are maintained and visualized, there is often no room for example for telling histories of rituals of transgression in gardens and parks, where rules are being broken and so called deviant or criminal behaviors appropriate place in the face of authority and law. What do such stories tell us about the meaning of gardens? (Lambert, 2007)

Ecology

The garden is extremely fitted to bring new insights for our time. In response to the project of the moderns, Carolyn Merchant tried to formulate the prerequisites for a new ecology of living together with nature in her *Ecological Revolutions* (1989). Gardens may contribute to our culture by becoming eco-centered and non-hierarchical, representing the need for bio-emancipation, biodiversity and equal rights for human and non-human species. This invites new approaches to understand historic and non-historic gardens. As human inclusive ecologies they are both the practical and symbolic terrain central for discussions on our future, especially in our growing urban environments (ill. 3). Michael Pollan, in his *Second Nature* (2003), writes that gardens are important because they require responsibility. Those who garden, care for nature and become involved, also with themselves and others. The garden mirrors our active dialogue with nature and our cultural expectations of it. Gardens offer the experience of place and location, of earth, where we are and reflect cultural ideals. They are capable of bringing sustainable thinking and action together. They teach respect for local data on weather, climate, biosphere, soil and the local ecosystem with its non-human creatures. Gardening and gardens are an important school for learning strategies that imitate or facilitate nature's systems to contribute to a sustainable future of the earth where ecological degradation is commonplace (ill. 4). The garden teaches relatedness to food production and food systems, thus bringing knowledge, insight and empathy to a healthy life. It teaches that animals are not in a hierarchy above plants, that plants are intelligent, cooperate with insects, fungi, bacteria and microbes and are able to communicate through their filigree root systems - and that they communicate with us. The garden is regenerative. This is also the world of the historic garden, as living entity it is much more than only its histo-

ry. It reveals the garden as the outcome of a long standing 'natural affinity' – I borrow this phrase from Goethe – that exists between man, nature and landscape as an essential given in human culture. The garden teaches a philosophy of non-human and human life. As a transhistorical phenomenon its value defies temporal fashions because it is itself about time and process. As a phenomenon it has a life span that confronts generations with the importance of an enduring and sustainable environment. If history and actuality are not understood as opposites, they may transcend each other through transformation, and both become "contemporary". If garden- and landscape studies embrace this perspective, they will create relevance of the garden more than ever before. Gardens and landscapes, historic and non-historic, may help individuals, institutions, societies, and politics to discover a deep resilience in face of the questions that climate change and the Anthropocene pose to us. Increasingly we should ask ourselves if we could understand green heritage not as an object but as a subject that is the continuous living outcome of a process in time, where form, growth and use are constantly in motion – as we are indeed ourselves. Could we accept and use the concept of change in conservation? May we harmonize the historical substance of a park with contemporary situations such as new use, the impact of urban nature, the need for biodiversity, climate change? (De Jong, Schmidt & Sigel, 2006; Heyde & Van Damme, 2022). Historical research into the current situation of the park is certainly the basis of any approach, but creative continuity is as much of importance. It may successfully form the basis for the renovation, the maintenance and transformation of a garden and its uses – under the condition that it must be followed critically by garden and landscape history and criticism. There exists a well-known tension between cultural heritage and spatial and design planning, but a new balance could be sought by adopting the concept of 'conservation through development' (Feddes, 1999; Janssen, Luiten & Renes, 2014). This requires new footings and educations of designers, heritage specialists, politicians and the public. Vital functions may be sought for older gardens and their buildings, because without them cultural-historical heritage may be lost. Also, the beauty and interest of an old, even decaying, garden asks for a vision on its existence, authenticity must always be respected. The discussions

■ Fig. 4. 'Grow Food Gather Seeds', street sign in Bellingham WA, USA, 22 October 2019. Photo: Erik de Jong.

on vegetable, food and flower production close to cities (often as part of historic gardens), the new interest in edible forests, the general and collective role of existing gardens and parks towards creating biodiversity and health, new ideas on the importance of urban forestry, also reflect on green heritage. Many of these ideas already find fertile ground in practice and invite us to understand our past and present garden cultures as important part of the strivings towards that indeed much needed 'ecological revolution'. They may offer inspiration for new ways of dealing with history, with design and functions of gardens in cities and landscapes, lead to a new natureculture education, strengthen both ecological and aesthetic values, and link new, also economic, functions to the future of our green environment.

The Anthropocene invites us to understand gardens as living entities with essential roles to fulfill for future lives in our more than human cities and landscapes. Let us allow ourselves the new opportunities the garden offers to vitalize new ideas, insights, practices and projects.

References

- Burns, Carol J. and Kahn, Andrea (eds) (2005). *Site Matters. Design Concepts, Histories, and Strategies*. Routledge: New York and London.
- De Jong, Erik, Schmidt, Erika and Sigel, Brigitt (eds.) (2006). *Der Garten - ein Ort des Wandels. Perspektiven für die Denkmalpflege*. Zürich: Veröffentlichungen des Instituts für Denkmalpflege der ETH.
- Deleuze, Gilles and Félix Guattari (2004). *A Thousand Plateaus*. Trans. Brian Massumi. London and New York: Continuum.
- Donna Haraway (1991). "A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist Feminism in the Late Twentieth Century," in: *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature*. New York: Routledge, pp.149-181.
- Feddes, Fred (1999). *The Belvedere memorandum: a policy document examining the relationship between cultural history and spatial planning*. Nieuwegein: Distributiecentrum VROM.
- Hayden, Dolores (1995). *The Power of Place. Urban Landscapes as Public History*. The MIT Press: Cambridge, Mass. and London, England.
- Heyde, Steven and Van Damme, Sylvie (eds) (2022). *The Future of Estate Landscapes in Europe*. Wageningen: Blauwdruk.
- Janssen, J., Luiten, E., Renes, J. (2014). "Heritage planning and spatial development in the Netherlands: changing policies and perspectives", in: *Journal of Heritage Studies* Vol. 20, pp. 1-21.
- Kellert, Stephen R. and Wilson, Edward O. (eds) (1993). *The Biophilia Hypothesis*. Washington D.C.: Island Press/Shearwater Books.
- Lambert, David (2007). "Rituals of Transgression in Public Parks in Britain, 1846 to the Present". In: Conan, Michel (ed.) (2007). *Performance and Appropriation: Profane Rituals in Gardens and Landscapes*. Washington D.C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection / Harvard University Press, pp.195-213.
- Merchant, Caroline (1989). *Ecological Revolutions: Nature, Gender, and Science in New England*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- Morton, Timothy (2018). *Dark Ecology. For a Logic of Future Coexistence*. New York: Columbia University Press.
- Pollan, Michael (2003). *Second Nature. A Gardeners' Education*. New York: Grove Press.
- Schiebinger, Londa and Swan, Claudia (2007). *Colonial Botany. Science, Commerce, and Politics in the Early Modern World*. Philadelphia: Pennsylvania University Press.
- Thomas, Keith (1991). *Man and the Natural World. Changing Attitudes in England 1500-1800*. London: Penguin Books Ltd.

Dr. Erik A. de Jong, Professor emeritus
Culture, Landscape and Nature
University of Amsterdam, Overveen, The Netherlands
erikaugustusdejong@gmail.com

Forum i backspegeln

– betydelsen av ett nätverk

Åsa Ahrland och Lena Landgren

Åsa Ahrland och Lena Landgren, två av initiativtagarna till Forum för trädgårdshistorisk forskning, reflekterar över vilken betydelse nätverket och dess verksamhet haft för deras forskning och annan yrkesverksamhet sedan föreningen formellt konstituerades i maj 1995.

Bakgrunden till bildandet av Forum för trädgårdshistorisk forskning (hädanefter Forum) 1995 och dess aktiviteter de första två decennierna har ingående beskrivits i en tidigare artikel i Bulletinen med anledning av nätverkets 20-årsjubileum (nr. 28, 2015, sid. 4–6). Sedan artikeln skrevs har Forums verksamhet fortsatt i samma anda av kunskapsutbyte och nätverkande som under de första 20 åren. Seminarier med god tid till fördjupning och social samvaro, vilket från första början utgjort basen i Forums verksamhet, liksom exkursioner i anslutning till seminarierna, har fortsatt arrangerats (för en komplett lista över nätverkets alla seminarier till och med 2021, se fig. 1). Bulletinen har fortsatt fyllts med artiklar kring aktuella forskningsresultat som visar på bredden inom det trädgårdshistoriska området av idag. I slutet av artikeln från 2015 gav vi uttryck för en förhoppning om att ”forskar-nätverket även i fortsättningen ska kunna vara en del av en öppen och mångvetenskaplig internationell forskarmiljö” (idem, sid. 6), en förhoppning som till vår stora glädje har infriats.

I det följande ger vi några personliga reflektioner över vad nätverket har betytt för oss och för vår forskning sedan vi, tillsammans med Åsa Klintborg Ahlklö, tog initiativet till att grunda Forum för drygt 25 år sedan.

Åsa Ahrland reflekterar

Det första som slår mig är den pionjäranda som präglade kanske framför allt det första decenniet med Forum. Det var fantastiskt att i seminarieform få dyka ner i olika teman inom ett så nytt och spännande ämnesområde som trädgårdshistoria. Var och en hade sitt specifika ämnesmässiga fokus, men vi utforskade fältet brett tillsammans. Samma känsla och glädje i att samlas och träffa andra intresserade av samma ämne har jag upplevt inom jakthistoriska sammanhang det senaste decenniet.

Forums seminarieteman avspeglade vårt behov av att bygga upp en kunskap och vårt med tiden allt vidare perspektiv på trädgårdshistoria. Den generella utvecklingen inom forskningen och synen på trädgårdshistoria internationellt har förändrats på liknande sätt över tid. Inledningsvis bedrevs ett slags grundforskning där det handlade om att identifiera och etablera typologier och kronologier och skapa en ämnesmässig tradition. Frågeställningarna utgick länge från trädgården som konst och arkitektur och perspektivet var i första hand den europeiska elitens trädgårdar, särskilt i Italien, Frankrike och Storbritannien. Men inte minst under den period som Forum varit verksamt har fältet breddats och inkluderat nya sociala, kulturella, ekonomiska och ekologiska aspekter som vitaliserat och förnyat ämnet. Inte minst svensk forskning representerar en anmärkningsvärd bredd under de senaste 25 åren och här tror jag faktiskt att Forum har varit en viktig kraftkälla och samlingspunkt som inte bara synliggjort ämnesområdet, utan aktivt bidragit med att ställa nya frågor, visat på

lakuner i forskningen och skapat intresse för nya perspektiv. Valet att inkludera inte bara aktiva forskare utan andra som professionellt arbetade med frågor kring trädgårdshistoria och historiska trädgårdar som kulturarv öppnade upp för samarbeten och ett brett kunskapsutbyte.

Komplexiteten som innebär att forskare med vitt skilda bakgrunder hittar ingångar i trädgårdshistoria, är både ämnets tjusning och förbannelse. Den för med sig att vi återfinns inom vitt skilda discipliner, men inte har en tydlig hemvist, där vi kan kraftsamla tillsammans. Många ägnar sig åt trädgårdshistoriska studier under en period, men det kan vara svårt att bygga en forskarkarriär enbart inom detta område. Vi publicerar oss i olika tidskrifter och deltar i olika konferenser, vilket gör forskningsfältet svårt att överblicka, men här har Forum och Bulletinen varit en stabil och samlande kraft. Ett tecken på att svensk trädgårdshistoria växt och mognat som forskningsfält är att det idag finns flera formaliserade grupperingar och nätverk med olika fokus och specialisering. Under de 25 år som Forum existerat har trädgårdshistoriska avhandlingar för första gången lagts fram inom flera discipliner, dvs. ansetts relevanta för ämnet.

Forum och det stora trädgårdshistoriska intresset till trots är det idag svårt att få en avancerad och mer teoretisk eller på andra sätt fördjupad kunskap genom universitetskurser. Undervisningen är huvudsakligen av grundläggande karaktär. Inom det ämne jag själv är verksam, landskapsarkitektur, betraktas trädgårdar och historia som inspirerande och allmänbildande hjälpämnen snarare än centrala delar i professionens verksamhet. Trädgårdshistoria har relevans för dagens landskapsarkitekter. Då redaktionen för *Journal of Landscape Architecture* 2020 tillfrågade åtta ledande forskare om en bok publicerad under de senaste 10–15 åren som man ansåg vara relevant för den nuvarande utvecklingen för landskapsarkitekturdisciplinen valde tre ett verk med trädgårdshistorisk inriktning (Rinaldi 2020 Herrington 2020, Kowarik 2020, Way 2020). På ECLAS (*European Council of Landscape Architecture Schools*)-konferensen 2021 som arrangerades av avdelningen för landskapsarkitektur, institutionen för stad och land, SLU förekom flera bidrag om hur trädgårdar och trädgårdshistoria (persiska, kinesiska etc.) kan vara en inspiration för landskapsarkitektur och planering av platser till exempel i urbana sammanhang. Jag menar att trädgårdshistoria med sin problematisering av hur vi människor gestaltat och relaterat till vår omgivning är ett betydelsefullt perspektiv i dagens diskussioner om hur vi skapar ett hållbart och inkluderande samhälle. Förståelsen för att urbana och rurala miljöer är starkt relaterade till platsernas historiska användning och bakgrund bör vara central i samhällsplaneringen.

För mig har Forums verksamhet, som vi formade tillsammans efter vad vi tyckte att vi behövde, haft en enorm betydelse för att få överblick över ämnet, nya ingångar och perspektiv på min egen forskning. Den andra faktorn var kamratskapet och det nätverk som jag snabbt blev en del av. Detta hade en avgörande betydelse då jag två år efter Forums grundande fick en experttjänst på Riksantikvarieämbetet med inriktning på park och trädgårdar. Då gällde det att snabbt greppa olika typer av problemområden och ge goda råd om vad som var lämpligt, möjligt eller direkt

olämpligt sätt att hantera en viss situation vid t.ex. ett byggnadsminne. Jag förväntades kunna ge kvalificerade svar på alla frågor som hade med trädgårdar som kulturarv att göra och här var mitt kontaktnät i form av Forums medlemmar ovärderligt. Jag kunde också arrangera kunskapsdagar för kulturmiljövården med inriktning på trädgårdar som kulturarv med kvalificerade bidrag från kollegorna i nätverket.

Min egen forskning som doktorand gick från en idéhistorisk och mer traditionell arkitektonisk inriktning till att helt fokusera på trädgården som en process med trädgårdsmästaren och hans kunskap som central aktör i min avhandling (Ahrland 2005). Här hade de många perspektiv på trädgårdshistoria och den ständigt pågående diskussionen kring ämnet och dess möjligheter som Forum erbjöd stor betydelse för min utveckling. En väsentlig del av min fortsatta forskning har fokuserat på vad en trädgård kan vara, vilken betydelse den kan ha för människor och varför. Jag har också funderat över vad som kan kallas trädgårdshistoria. Detta har lett till att plats och praktik blivit en central tematik i mina studier. Var går gränsen för en trädgård? Är det platsen som sådan eller är det gestaltningselement och praktiker? Kan en djurgård t.ex. betraktas som ett slags trädgård? (se t ex Ahrland 2011) En annan fråga jag diskuterat är synen på urbanitet och stadsodling som idag ofta betraktas som ett nytt inslag i städerna men som i själva verket är en normalitet och en del i en lång tradition av självförsörjning (Ahrland 2019). De här diskussionerna om trädgårdens betydelse, innehåll, praktiker och bredare inverkan hade inte varit möjlig utan den mångdisciplinära utveckling av trädgårdshistoria som vi sett inte minst under de senaste 25 åren internationellt och i Sverige. Forum har för mig personligen varit ett viktigt nav, där jag kunnat lägga fram egna forskningsidéer, ta del av svenska och utländska kollegors kunskap och aktuella forskning, bli inspirerad och få nya perspektiv.

Lena Landgren reflekterar

I första volymen av serien *A Cultural History of Gardens* (Gleason 2013) står Antiken i fokus. När volymen gavs ut hade antikens trädgårdar utgjort en etablerad forskningsdisciplin sedan en tid tillbaka. Kapitelnamnen, däribland *Design, Plantings, Verbal representation* och *Use and reception*, visar några av de områden inom den romerska trädgårdskonsten som hade ägnats ingående studium.

Mycket hade hänt sedan början av 1980-talet då de första resultaten från trädgårdsarkeologiska utgrävningar i Vesuviusområdet i Italien hade publicerats: den amerikanska arkeologen Wilhelmina Jashemskis banbrytande utgrävningar av trädgårdar i den antika staden Pompeji och området däromkring (Jashemski 1979). Utgrävningar av romerska trädgårdar hade utförts tidigare i begränsad omfattning (t.ex. Cunliffe 1971) men det var Jashemskis arbete som lade grunden till och gav förutsättningarna för vad man nästan skulle kunna kalla ett nytt forskningsfält. Ämnet uppmärksammades också på Dumbarton Oaks (Macdougall & Jashemski 1981; Macdougall 1987). Det som de trädgårdsarkeologiska utgrävningarna i Italien bidrog till var att kraftigt utöka och berika källmaterialet till den romerska kulturens trädgårdskonst. Trädgårdsarkeologiska utgrävningar i andra delar av det romerska riket följde i Jashemskis spår.

Tidigare kunskap hade främst baserats på beskrivningar i tidens litteratur – de mest kända exemplen är Plinius den yngres redogörelser från andra århundradet e.Kr. av trädgårdarna vid sina båda lantvillor, den ena utanför Rom, den andra uppe i Apenninerbergen. Genom de arkeologiska utgrävningarna i landskapet Kampanien nedanför vulkanen Vesuvius fot fick vi såväl bekräf-

telser som kompletterande kunskap; beskrivningar i litteraturen verifierades av fynden från de utgrävda trädgårdarna och de arkeologiska fynden kunde i sin tur ge möjliga tolkningar av oklarheter och bredda kunskapen i förhållande till det som endast litteraturen tidigare bidragit med.

Min egen forskning, som kom att inrikta sig på växtmaterialet i de romerska trädgårdarna (Landgren 2004; Landgren 2013), drog nytta av möjligheten att kunna använda ett bredare källmaterial än vad som varit tillgängligt bara 10 år tidigare. Genom att koppla samman litterära och epigrafiska källor – som bland annat vittnar om centrala trädgårdsbegrepp (lat. *viridia* och *viridarium*) och ger oss gravinskrifter över trädgårdsmästare (lat. *topiarii*) – med trädgårdsarkeologiska resultat – som bland annat vittnar om val av växtmaterial och dess användning – kunde jag påvisa hur nya företeelser i form av en formell trädgårdsgestaltning och därtill hörande begrepp verkar ha uppkommit vid tiden för Kristi födelse. Förutsättningarna för att fördjupa forskningen och därigenom kunskapen om den romerska trädgården hade alltså väsentligt förbättrats genom att källmaterialen utökats. Motsvarande kunskap hade inte kunnat fås genom ett ensidigt studium av till exempel enbart litteratur från tiden.

Men var kommer då Forum in i bilden? Som doktorand under 1990-talet i ämnet Antikens kultur och samhällsliv var jag i början ensam inom min disciplin i Sverige om att ägna mig åt den antika trädgården. Även inom den internationella antikvetarkåren (antiken är ju per definition ett internationellt kunskapsområde) var det endast en liten skara som vid den tiden hade trädgård som forskningsämne. Här kom Forum att få en avgörande betydelse. Av stor relevans var det professionella sammanhanget som nätverket erbjöd. Möjligheten att diskutera, utbyta idéer och presentera och ventilerade egna texter med andra inom det trädgårdshistoriska fältet var ovärderligt. Seminarierna med inbjudna såväl nordiska som internationella forskare gav tillgång till kunskap som annars hade varit betydligt svårare att få ta del av.

Det fanns också en förstäelse från ”likar”, en möjlighet att diskutera trädgård. Samtalen, postseminarierna och exkursionerna innebar ett kunskapsutbyte och fördjupning inom det trädgårdshistoriska området som min egen disciplin av förklarliga skäl inte tillnärmelsevis kunde ge. Även det faktum att Forum redan från början öppnade upp för praktiskt verksamma inom fältet gav en extra dimension.

Jag fick inspiration från andras forskning och på det viset ingångar till mitt eget forskningsmaterial. Jag kunde lyfta blicken från den antika världen och se den romerska trädgården i ett längre europeiskt trädgårdshistoriskt perspektiv. Andra frågor än vad som tidigare hade ställts inom den antikvetenskapliga disciplinen kunde formuleras genom inspiration från andra perioder inom trädgårdshistorien. Låt mig ta ett av flera exempel: Plinius den äldre beskriver att cypressen kan klippas till tjocka häckar (HN 16:140). Han använder här det gängse latinska ordet för vägg eller mur, ”paries” för att beteckna häck. Ordvalet ger en idé om vad författaren vill beskriva, nämligen att cypressen används som ett arkitektoniskt element som kan skapa en rumslighet. Motsvarande företeelse finns det belägg för även i det arkeologiska källmaterialet. Genom jämförelser med användningen av växter som arkitektur under andra perioder inom trädgårdshistorien kunde jag förklara och fördjupa analysen av Plinius ordval.

När jag tittar tillbaka i backspegeln blir jag övertygad om att deltagandet i Forums verksamhet var ovärderligt och avgörande för att jag skulle kunna forska inom det tämligen snäva område som romersk trädgårdskonst utgjorde inom antikvetenskapen under min doktorandtid.

■ Fig. 1. Catharina Nolin visar Ulla Bodorffs gestaltning av Reimersholme från 1940-talet under Forums seminarium i Stockholm 2015.

Summary

Forum in the Rear-view Mirror – the Importance of a Network

The background to the formation of the Forum for Garden History Research (hereafter Forum) in 1995, and its activities in the first two decades, have been described in detail in a previous article in the Bulletin on the occasion of the network's 20th anniversary (No. 28, 2015, pp. 4–6). Since the article was written, Forum's activities have continued in the same spirit of knowledge exchange and networking as during the first 20 years. Seminars with plenty of time for in-depth study and social interaction, which from the very beginning formed the basis of Forum's activities, as well as excursions in connection with the seminars, have been arranged (for a complete list of all the network's seminars up to and including 2021, see fig. 1). The Bulletin continues to contain articles on current research results that show the breadth of the field of garden history today. At the end of the article from 2015, we expressed a hope that "the research network can continue to be part of an open and multidisciplinary international research environment" (idem, p. 6), a wish which, to our great joy, has been fulfilled.

In the following, we – two of the founders of the Forum for Garden History Research – give some personal reflections on the role of the network in relation to our research and other professional activities. We both highlight the importance of the network; the pioneering spirit, the exploring of the garden history field

together and the building up of new knowledge. We believe that Forum has been a vital source of power and a hub that not only has made the subject area visible, but actively contributed to and widened the field by asking new questions, pointing out gaps in research and creating interest for new perspectives.

Referenser

- Ahrland, Å. (2006). *Den osynliga handen. Trädgårdsmästaren i 1700-talets Sverige*, Acta Universitatis Agriculturae Sueciae 2005:54 (diss.). 2:a rev. uppl.: Ahrland, Å., 2006. *Den osynliga handen. Trädgårdsmästaren i 1700-talets Sverige*, Stockholm: Carlssons.
- Ahrland, Å. (2011). Power and paradise. Swedish deer parks in a long-term perspective. *Bebyggelsehistorisk tidskrift*, nr 61/2011, s. 68-89.
- Ahrland, Å. (2019). Fields, Meadows and Gardens – an Integral Part of the City. The Example of Södermalm in Stockholm, Sweden. *Rural History Yearbook. Jahrbuch für Geschichte des ländlichen Raumes* 16/2019, s. 144-167.
- Ancient Roman gardens* (1981). Dumbarton Oaks colloquium on the history of landscape architecture, 7. E. B. Macdougall and W. F. Jashemski (eds.). Washington.
- Ancient Roman villa gardens* (1987). Dumbarton Oaks colloquium on the history of landscape architecture, 10. E. B. Macdougall (ed.). Washington.
- A cultural history of gardens in Antiquity* (2013). K. Gleason (ed.), vol. 1. London: Bloomsbury 2013.

- Cunliffe, B. (1971). *Fishbourne: a Roman palace and its gardens*. London: Thames & Hudson.
- Herrington, S. (2020). Technology and the Garden. *Journal of Landscape Architecture*, 15:3, s. 95. DOI: 10.1080/18626033.2020.1886538.
- Jashemski, W. (1979-1993). *The Gardens of Pompeii, Herculaneum and the villas destroyed by Vesuvius*, vols. 1-2. New York: Caratzas.
- Kowarik, I. (2020). Neue Staudenverwendung. *Journal of Landscape Architecture*, 15:3, s. 94-95. DOI: 10.1080/18626033.2020.1886537.
- Landgren, L. (2004). *Lauro, myrto e buxo frequentata. A study of the Roman garden through its plants* (diss.). Lund: Lunds universitet.
- Landgren, L. (2013) Plantings. i *A cultural history of gardens in Antiquity*. K. Gleason (ed.), vol. 1. London: Bloomsbury, s. 75-98.
- Rinaldi, B. M. (2020). Important texts for landscape architecture from the last decade: Take 2. *Journal of Landscape Architecture*, 15:3, s. 90. DOI: 10.1080/18626033.2020.1886524.
- Way, T. (2020). Memory Lands: King Philip's War and the Place of Violence in the Northeast. *Journal of Landscape Architecture*, 15:3, s. 90-91. DOI: 10.1080/18626033.2020.1886525.

■ Fig. 2. Under seminariet i Göteborg 2013 besökte Forums medlemmar den botaniska trädgården och fick ta del av hur man arbetade med samlingarna.

Åsa Ahrland, Docent, Universitetslektor i landskapsarkitektur, Institutionen för stad och land, SLU
asa.ahrland@slu.se

Lena Landgren, Fil. Dr, Verksamhetscontroller
Universitetsbiblioteket, Lunds universitet
lena.landgren@ub.lu.se

Förteckning över Forums seminarier 1995-2021

- 1995: The Dutch formal garden in the 17th and early 18th century, Kulturen i Lund
- 1996: Tycho Brahes Uraniborg, Sveriges lantbruksuniversitet Alnarp och Ven
- 1997: Den trädgårdshistoriska forskningen i ett vetenskapshistoriskt och idéhistoriskt perspektiv, Krapperup
- 1997: Nya perspektiv på barockparken, Sveriges lantbruksuniversitet Alnarp
- 1998: Historiska trädgårdsanläggningar på Jylland, Seminarium på resande fot med museichef Katarina Frost, Randers museum
- 1998: New aspects on the public park. Parks and park design in northern Europe 1890-1945, Riksantikvarieämbetet, Stockholm
- 1999: Orangerier och drivhus, Klassiska institutionen, Lunds universitet
- 2000: Aktuell trädgårdshistorisk forskning i Sverige och Norden, Inst för Arkitektur, KTH
- 2000: Seminarium kring teori och metod i trädgårdshistorisk forskning, Avdelningen för kulturvård, Göteborgs universitet
- 2001: Trädgårdar och resande, Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien, Stockholm
- 2002: Från periferi till centrum. Stormaktssverige och det internationella kulturutbytet, Fysikcentrum, Stockholms universitet
- 2003: Spor i jord, Bogstad Stiftelse, Norge
- 2004: Vatten i parker och trädgårdar ur idéhistoriskt, tekniskt, estetiskt och juridiskt perspektiv, Sveriges lantbruksuniversitet Alnarp
- 2005: Garden history research and the importance of collecting, Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien, Stockholm
- 2006: Säg det med blommor! Ett seminarium om blomsterspråk, blomsterur och krukväxter, Kungliga biblioteket, Stockholm
- 2007: Fiskdammar, voljärer, djurgårdar och zoologiska trädgårdar. Att hålla djur i trädgård och park, Slots- og Ejendomsstyrelsen, Köpenhamn
- 2008: Stadens trädgårdar, Trädgårdsföreningen i Göteborg
- 2009: Syrener på museum, temadag om friluftsmuseer och trädgårdar, Vallby friluftsmuseum, Västerås
- 2009: Trädgård och text, Kungliga biblioteket, Stockholm
- 2010: Amatör eller professionell i trädgården och trädgårdshistorien, Programmet för odlad mångfald, Sveriges lantbruksuniversitet Alnarp
- 2011: Nya perspektiv på 1900-talets trädgårdshistoria, Marabouparken, Sundbyberg
- 2012: Det mångfacetterade 1800-talets trädgårdshistoria, Bergianska trädgården, Stockholm
- 2013: Trädgård och politik, Avdelningen för kulturvård, Göteborgs universitet
- 2014: Approaches to evaluating gardens, Kulturen i Lund
- 2015: Gender, gardens and garden history, ArkDes, Stockholm
- 2016: The Open-Air Museum in Theory and Practice, Fredriksdal, Helsingborg
- 2017: The Garden and National Identity, Falun
- 2018: Reconstructing Gardens, Ås, Norge
- 2019: Begravningsplatsernas gröna kulturarv – historia, nuläge och framtid, Uppsala
- 2021: Art & Nature and beyond – the wide research field of Garden History, Lund

Med Forum för trädgårdshistorisk forskning som följeslagare

Catharina Nolin

Forum för trädgårdshistorisk forskning har varit en kär följeslagare under hela min aktiva forskarkarriär, men också en viktig formerande och idéskapande kraft. Seminarierna, mötena och de kontakter som knyts bidrar till att hålla samtalet levande.

En dag låg det en vacker ljusgrön folder i mitt postfack på jobbet med inbjudan om medlemskap och seminarium i något som hette Forum för trädgårdshistorisk forskning. Året var 1995 och jag var sedan drygt ett år tillbaka doktorand i konstvetenskap vid Stockholms universitet. Jag arbetade på en avhandling om 1800-talets offentliga parker, och jag var den enda på institutionen som hade ett ämne med trädgårdsanknytning. Jag visste dock att det fanns andra forskarstuderande med avhandlingar på gång med liknande ämnen, främst på Alnarp. Det första mötet missade jag för jag tillbringade hösten 1995 i Rom – bland annat med att studera trädgårdar. Men medlem blev jag med detsamma. Föga anade jag då att Forum för trädgårdshistorisk forskning skulle bli en så intensiv följeslagare under många år. Det dröjde nämligen inte särskilt länge innan min roll förändrades. Den ursprungliga styrelsen på tre personer behövde utvidgas med en person och jag blev tillfrågad om jag ville ta den platsen. Jag var först adjungerad, men valdes snart in som ordinarie – som jag minns det. Eftersom de andra

redan hade sina roller i styrelsen och ingen ville vara kassör föll det på min lott. Jag kan inte påstå att det var ett drömmuppdrag, men ekonomin var liten och bestod mest av transaktioner för medlemskap och seminarier. Från kassörsposten avancerade jag så småningom till vice ordförande och slutligen till ordförande, men de olika positionerna i styrelsen är av underordnat intresse. Det viktiga så här i backspegeln är de möten som kom till stånd mellan forskare från olika länder, mellan teori och praktik och mellan olika synsätt på trädgårdshistoria. För mig som inte hade någon kollega vid min egen institution med liknande ämnen eller hade särskilt stor växtkunskap var detta en fantastisk öppning för att lära mera och framför allt för att kunna diskutera smått och stort med andra.

Ett av mina tydligaste minnen från den första tiden är hur vi satt tillsammans och klippte och klistrade för att ordna med den enkla Bulletin vi då hade och som regelbundet skulle distribueras och hur svårt det var att få ut den medan alla uppgifter ännu var aktuella. Och hur viktigt det var att få in så många medlemsavgifter som möjligt, så att vi åtminstone hade ett litet kapital att röra oss med. Portokostnader var också en stor del av vår budget. Att söka externa medel blev tidigt viktigt för att kunna arrangera de seminarier vi ville erbjuda medlemmarna – och inte minst oss själ-

Seminarium 2021

■ Fig. 1. I parken vid Häringe slott 2009. Forummedlemmar fotograferar skulpturer som bär på kuggghjul, fartyg och andra attribut som symboler för Axel Wenner-Grens verksamhet. Foto: Catharina Nolin.

va. Jag har många positiva minnen av hur roligt det var att arbeta tillsammans i en liten grupp som kändes som den existerade utan hierarkier och där vi inte behövde fråga någon överordnad om vi kunde genomföra våra planer. Efter många år inom akademien känns denna icke-hierarkiska struktur fortfarande befriande. Forums betydelse för mig personligen och för min forskarkarriär kan alltså inte överskattas. Jag har så mycket att tacka för: erfarenheter, möten, kunskap, utveckling, idéer. Detta utvecklades till en tid med intensivt arbete, forskningsutbyte, kontakter med medlemmar och forskare i Norden, Europa och till viss del USA.

Genom Forum för trädgårdshistorisk forskning fick jag vid flera tillfällen möjlighet att planera och genomföra seminarier som direkt anknyt till min egen forskning, däribland ett om 1800-talets trädgårdar 2013 vilket kändes mycket angeläget eftersom just detta århundrade under lång tid var mindre utforskat och det under 2000-talets första decennium kom mycket ny forskning om både privata trädgårdar och offentliga parker. Merparten av seminarierna jag hade förmånen att vara med och förbereda hade bredare tematiska inriktningar vilket passade väl med Forums önskan om att arbeta interdisciplinärt.

Ett sådant exempel var seminariet om trädgård och text 2009 vid vilket litteraturvetaren Anders Cullhed bidrog med ett framförande om tid i relation till trädgård och redaktören och författaren Patrick Eyres om den brittiska konstnären Ian Hamilton Finlays konstnärskap och textbaserade interveneringar i landskapet (Eyres 2010). Exkursionen gick i seminariets tecken till Häringe på Södertörn för vars trädgårdar texten spelar stor roll i form av minnesstenar över avlidna älskade husdjur, och till Tullgarns slott där några berättelser i brevform gav oss en livlig skildring (i ösregn) av hur trädgården användes av prinsessan Sofia Albertina och hennes närmaste krets. Det var också en stor glädje att bibliotek och museer generöst öppnat sina samlingar för oss, som biblioteket på Skoklosters slott i Uppland och kart- och bildavdelningen på Kungl. Biblioteket i Stockholm.

Trädgårdantikvarien Joachim Schnitter, verksam i Hamburg, hade vi glädjen att välkomna två gånger för att tala om familjen Warburgs hem i Hamburg respektive Anton Tjechovs trädgård vid Jalta på Krimhalvön i Ukraina, men sedan 2014 annekterat av Ryssland. Båda trädgårdarna är förbundna med omvälvande politiska händelser. Aby Warburg (1866–1929) som förväntades ta över familjens bankirverksamhet ingick redan som trettonåring ett avtal med sin yngre broder Max. Avtalet gick ut på att Max skulle axla rollen som bankrörelsens ledare medan Aby i utbyte skulle få ett "blankolån": alla de konsthistoriska böcker han önskade sig. Och så blev det; Aby Warburgs boksamling utgör grunden till Warburginstitutet i London dit samlingen flyttades 1933. Nazisterna konfiskerade familjen Warburgs egendom 1939; när familjen fick tillbaka den 1945 omvandlades den för ett tag till ett hem för judiska barn som skulle utvandra till Israel. Tjechovs datja och trädgård är på motsvarande sätt ett offer i en politiskt komplicerad situation. Från tiden omkring 2008 har Ryssland och Ukraina varit oense om vem som har ansvaret för underhållet av Tjechovmuseet som grundades 1921 och den trädgård som med sina många fruktträd ger direkta associationer till Körsbärsträdgården som Tjechov skrev 1903 och som blev hans sista teaterpjäs (Schnitter 2015). Joachim Schnitter har arbetat med restaureringen av båda trädgårdarna. För den senare har det funnits en minimal budget och frågan är hur den långvariga annekteringen och kriget i Ukraina kommer att påverka denna kulturhistoriskt värdefulla miljö.

Det som för min egen del har haft störst betydelse är seminariet Gender, gardens and garden history som jag hade förmånen att få ordna i samarbete med ArkDes 2015. Till detta seminarium hade vi bl a bjudit in Thaïsa Way (Way 2016) från USA som skrivit en av de första större översikterna över amerikanska kvinnliga landskapsarkitekter samt Ulrike Krippner och Iris Meder från Wien som föreläste över judiska kvinnor i Österrike och vilka möjligheter de hade att verka inom fältet (Meder och Krippner 2016). För min egen del kunde jag dra många paralleller till egen forskning. ArkDes bibliotekarie och intendent hade till stor glädje för seminariedeltagarna plockat fram både ritningar och böcker ur arkiven. Det blev också mitt sista seminarium, det var dags att lämna styrelsearbetet. Mötet mellan teori och praktik har varit ett av de viktigaste återkommande inslagen, och då tänker jag på detta i flera dimensioner: att vara i fält tillsammans med en grupp mycket kunniga personer som alla generöst bidragit med kunskap, insikt och idéer till det vi undersökt, men också tillfällen att i seminarieform diskutera några texter på djupet.

Trädgårdshistoria & trädgårdsforskning i ett framtidsperspektiv

Trots stora framsteg för trädgårdsforskning inom en rad olika discipliner kan jag konstatera att i konstvetenskap når ämnet fortfarande ut till ett relativt begränsat antal studenter. Just nu har vi ingen kurs som är direkt inriktad på trädgårdskonst eller landskapsarkitektur, men inslag av det förekommer på ett par olika kurser. Inom forskarutbildningen har det vid min institution under de senaste tjugo åren endast funnits två doktorander med ämnen som anknyter till ämnet. För min egen del finner jag liksom tidigare mina samtalspartners ofta vid andra universitet och inom andra discipliner. Ur det perspektivet är Forum för trädgårdshistorisk forskning fortfarande en fyrbåk i mörkret.

English summary

I have been a member of Garden History Forum since foundation, and for many years I was a member of the board, involved in planning seminars, arranging excursions and visits. My membership and work in the board ran parallel with my career in the academic world, and one of the contrasts was the non-hierarchical tone and the interdisciplinarity of Forum which allowed us to arrange the seminars we preferred and invite the scholars we found interesting. In this presentation I highlight some of the most memorable meetings for me personally.

Källförteckning

Eyres, Patrick, "Ian Hamilton Finlay and the Little Sparta Garden", *Bulletin för trädgårdshistorisk forskning* 2010.

Meder, Iris och Krippner, Ulrike, "Modern Viennese Gardens: the concept of indoor and outdoor in the work of three women garden architects", *Bulletin för trädgårdshistorisk forskning* 2016.

Schnitter, Joachim, "Longing for absence. Interpretation and conservation of Anton Chekhov's Garden in Yalta", *Bulletin för trädgårdshistorisk forskning* 2015.

Way, Thaïsa, "The emergence of modernism in the work of women landscape architects", *Bulletin för trädgårdshistorisk forskning* 2016.

Catharina Nolin, Professor

Institutionen för kultur och estetik, Stockholms universitet
catharina.nolin@arthistory.su.se

Garden History and I

An Ethnologist's Story

Maria Flinck

With a degree in ethnology and art history, I have worked as a garden antiquarian, primarily with vernacular gardens. Over the years, I have worked on a wide range of gardens, from country mansions and cottages to city parks, bourgeois gardens and allotment areas, amongst others.

I am fortunate to have been commissioned to work with a series of gardens: 13 vicarage gardens and 30 cottagers' gardens in Sörmland, and approximately 170 gardens in Stadsholmen, Stockholm. These commissions have given me a different experience than I have had working with one garden at a time; one becomes more aware of variation, patterns of change, and alternatives of conservation.

In addition to source studies and field inventory for more than 255 conservation programs, I have written two monographs, *Tusen år i trädgården, från sörmländska herrgårdar och bakgårdar* (1994) [A Thousand Years in the Garden, from Sörmland's Mansions and Backyards] and *Historiska trädgårdar, att bevara ett föränderligt kulturarv* (2013) [Historical Gardens, To Conserve a Changeable Heritage], and just over 50 articles.

I have been gardening since I was a child but became interested in garden history in the 1980s after visiting an exhibition "Trädgård till nöje och nytta" [Gardens for Pleasure and Benefit] at Liljevalchs in 1983. I also read Sten Karling's dissertation *Trädgårdskonstens historia i Sverige* [The History of Garden Art in Sweden] from 1931. Together, the exhibition and the dissertation made me realize the difference between what gardens had looked like in the past and how impoverished they looked now. I felt cheated, angry, and wanted to know more.

Over the last 40 years (!), a lot has happened. In the early twentieth century, architectural-historical and art-historical views prevailed, but the area has since become more and more interdisciplinary. Today, researchers from many different disciplines are writing dissertations, essays, books, and articles about garden gnomes, medieval plant names, historic plant protection, to name a few. It is important that popular garden history is written because it introduces new people to the subject. When *Tusen år i trädgården* received the August Prize in 1995, publishers became interested and that made it easier for other authors with similar interests to have their work published and printed. Regional museums and local associations all over the country have contributed yearbooks and journals on the theme of garden history.

In my view, the most gratifying development in recent years is that of garden archaeology and research on gardening craft. The development of archaeological methods and the fact that archaeologists are actively looking for gardens, plants, soil beds, and composts will supplement other sources. The timeframe from which gardens are being thought about has extended in light of these developments (see *Svensk trädgårdshistoria del 1* [Swedish Garden History Part 1] and Anna Andreasson's dissertation on medieval gardens).

■ Fig. 1. Skärholmen manor with three fountains along the axis between the manor house and the bathhouse in Lake Mälaren. (Photo F.A. Holmgren, 1868, collection Herrgårdar och boställen, Södermanland; in Nordiska museets arkiv)

When it comes to research on gardening and gardeners' crafts, the Hantverkslaboratoriet in Mariestad has supported gardeners who want to study the history of their own work (for example, Tina Westerlund on propagation of perennials and Joakim Seiler on management of grass and hedges in the eighteenth century). The Hantverkslaboratoriet is also initiating its own projects, one of which is about soil, where I have written about the history of composting.

■ Fig. 2. Two women spreading new soil in a border. (Illustration in Böttner, Johannes & Blomgren, Nils Trädgårdsmästaren: handbok i praktisk trädgårdsskötsel. Stockholm 1913, p 70)

In the future I would like to see more field inventories of old gardens and the development and testing of different methods in field inventory. When I started with garden research, I used a couple of English manuals and improvised based on what I wanted to know. It should be possible to find out more about old gardens by examining them systematically and from different angles. It should also be possible to find new ways of reporting the findings more pedagogically.

Today, no one knows what old gardens are left in Sweden, which is why field inventories are necessary. The municipalities, the regions, and the National Heritage Board do not have an overview of what types of gardens remain or the conditions in which they exist, where in the country they are, from when they date, or to which social classes they belonged. When this knowledge is unavailable, it is impossible to assess the protection measures or conservation efforts that are needed.

Sweden should be able to afford to preserve, restore, and/or reconstruct gardens of different kinds, in different places, and from different times. Gardens are multidimensional works. With the help of sources and preserved remains, we who study this field can guess what the reality may have been. But examples need to be restored so that more people are able to experience historic gardens from the inside, with all of their senses.

Once the gardens have been restored, they need care – knowledgeable, long-term, and continuous. This requires equally long-term financing. Gunnebo is a good example of a reconstruction kept in good condition by skilled full-time gardeners. By showing

the rich experiences historic gardens can provide, such examples are crucial for encouraging politicians, taxpayers, or individuals to invest in garden care.

Research is part of Forum's goals, but we also need to work on preserving old gardens. As they disappear, we lose an irreplaceable source for future research.

Sources

Andréasson Sjögren, Anna & Heimdahl, Jens & Wiking Leino, Matti, 2021, *Svensk trädgårdshistoria. Förhistoria och medeltid*. Stockholm.

Flinck, Maria, 1994, *Tusen år i trädgården, från sörländska herrgårdar och bakgårdar*. Stockholm.

Flinck, Maria, 2013, *Historiska trädgårdar, att bevara ett föränderligt kulturarv*. Stockholm.

Karling, Sten, 1931, *Trädgårdskonstens historia i Sverige. intill LeNôtrestils genombrott*. Stockholm.

Seiler, Joakim, 2020, *Management Regimes for Lawns and Hedges in Historic Gardens*. Göteborg.

Trädgård till nöje och nytta. 1983, Utställningskatalog Liljevalchs Konsthall.

Westerlund, Tina, 2017, *Trädgårdsmästarens förökningsmetoder: dokumentation av hantverkskunskap*. Göteborg.

Maria Flinck, FK in ethnology and art-history, honorary doctor garden antiquarian
maria.flinck@bredband.net

■ Fig. 3. The gardeners Joakim Seiler and Daniel Lundberg clipping the edging box in the reconstructed garden at Gunnebo House. Photo: Lina Ikse. 2016.

En praktikers bekännelser

Kolbjörn Wærn

I juni 2021 frågade Tina Westerlund om jag kunde hålla ett kort anförande vid Forums kommande årsmöte. "Presentationen ska fokusera på vad trädgårdshistoria är för dig. Vi vill gärna att du i din presentation berättar hur du jobbar med trädgårdshistoriska frågor, varför det är viktigt och hur du ser på fältets framtid. Vi vill kort sagt få lite inblick i ditt arbete och ditt förhållningssätt till det."

Denna förfrågan väckte en del tankar. Jag har ju sysslat med dessa frågor under större delen av mitt yrkesliv, men nog aldrig fundrat så konkret på vad trädgårdshistoria betyder för mig. Genom att tacka ja till frågan om ett föredrag fick jag en förevändning att reflektera över vad jag egentligen hållit på med de senaste 40 åren.

Till att börja med kunde jag konstatera att jag såsom praktiker är lite av en främmande fågel i den trädgårdshistoriska forskarvärlden. Jag tillhör i stället avnämarna av denna forskning, den som omsätter forskningen i fysisk verklighet. Av någon anledning är det doktorsavhandlingarna som stuckit ut särskilt – kanske helt enkelt eftersom de på sin tid var mest omtalade och därmed blev mer spridda. För min del började det med Axel Petersson Luths *Akademiskt lärdomsprov* om Läckö från 1731 – en intressant källa under mitt mångåriga arbete med slottets omgivning. Sedan är det ett rejält hopp i tiden till Sten Karlings avhandling 1929 *Trädgårdskonstens historia i Sverige intill Le Notre-stilens genombrott*. Ännu mer matnyttig var förstas Nils G. Wollins avhandling från 1930 *Drottningholms lustträdgård och park*, en källa att ofta återvända till under mitt arbete som slottsarkitekt för Drottningholms slottspark. Sedan var väl trädgårdshistoria inte högst på dagordningen på akademierna, tills Magnus Olausson 1993 lade fram avhandlingen *Den engelska parken i Sverige* – ett encyklopediskt uppslagsverk som fanns vid min sida under arbetet med bland annat Hagas och Drottningholms engelska parker. Och sedan tog det fart med bland annat Catharina Nolins avhandling 1999 *Till stadsbornas nytta och förlustande – den offentliga parken i Sverige under 1800-talet* följt 2005 av Åsa Ahrland *Den osynliga handen – Trädgårdsmästaren i 1700-talets Sverige* och nu senast Joakim Seiler *Management Regimes for Lawns and Hedges in Historic Gardens*. Alla dessa har en praktiker som jag haft stor glädje av, liksom av publikationerna från Hantverkslaboratoriet.

Nu till mina bekännelser. Mina snedsteg, där jag avvikit från reglementet, från den utstakade trädgårdshistoriska vägen. Det första gäller förhållningssättet till det historiska innehållet i en historisk trädgård. För en trädgårdshistoriker är det historiska innehållet själva poängen med en historisk trädgård. Men poängen kan ibland vara något annat. En trädgård har oftast många funktioner att fylla. Vår nestor bland landskapsarkitekter, Sven Hermelin, uppehöll sig mycket kring denna fråga. Hur gör man en historisk park till "en kär uppehållsort för vederkvickelse och familjeliv" (Lustgården 1928)? Detta har varit en av mina frågeställningar under arbetet med Hagaparken. Hur kombinerar man den historiska parken med dagens önskemål om nyttjande? Detta är den svåra uppgiften. Att minutiöst rekonstruera eller restaurera en historisk anläggning är enklare, här finns det ofta en tydlig manual att följa. Men att sammanfläta det historiska innehållet med dagens behov är mer komplicerat.

Nästa bekännelse handlar om betydelsen av anläggningens historiska lager. Som ett mantra upprepas att alla historiska lager har

samma värde, det är inte upp till oss att värdera och prioritera. Allt ska visas upp. Så säger trädgårdshistorikern, men i praktiken följer man sällan denna princip, så inte heller jag. Vi måste kunna välja, och vi måste kunna skilja på det konstnärliga innehållet i en anläggnings olika lager och olika delar. Termen intentionsdjup kan vara användbar. Är denna gestaltning ett uttryck för ett medvetet konstnärligt val, eller har den tillkommit lite av en tillfällighet, utan några tydliga gestaltningsmässiga ambitioner? Vilken upplevelse vill vi ge besökaren? Vill vi frammana upplevelsen av en barockträdgård så som Nicodemus Tessin och änkedrottningen Hedvig Eleonora tänkte sig den, eller vill vi visa upp 1950-talets funktionalistiska syn på hur en barockträdgård borde se ut? Vilket lager ska synas?

En besläktad bekännelse handlar om skönhet. Trädgårdshistorikern säger att skönhet inte har något med saken att göra. Vi bevarar och lyfter försiktigt fram allt vi hittar, utan att ta ställning till estetiken. Det blir vad det blir. Detta synsätt hade framstått som helt absurt för mina föregångare Sven Hermelin och Walter Bauer. För dem var hela poängen med en historisk anläggning att den skulle ge skönhet, trivsamt och upplevelse. Inte att den skulle vara historiskt korrekt restaurerad. När Bauer lät göra stora gräsplaner på Drottningholm där buxbombsbroderiet en gång hade brett ut sig var det en anpassning till tidens skönhetsideal. Kanske hade buxbombsbroderierna upplevts som konstlade och obegripliga. Skötseln kanske skulle ha försummats och det hela blivit vanskött och misspydande. Betraktarens upplevelse kan man inte bortse ifrån, i synnerhet inte i anläggningar som bekostas av allmänna medel. En lustgård ska vara lustfylld.

Den fjärde (dessvärre troligen inte den sista) bekännelsen om avsteg från den rätta vägen handlar om bevarandet som det viktigaste målet för en trädgårdshistoriker. Trädgårdshistorikern vill stoppa tiden, och helst inte låtsas om att the times they are a-changin. Jag tar åter hjälp av Hermelin: *En pietetsfull parkvård är därför inte bara trädvård. Det är framför allt en vård av parkens bärande idé, dess estetiska program* (Lustgården 1971). Trädvård är utmärkt, men det är exempelvis inte självklart att ett gammalt träd som fallit för åldersstreck ska ersättas med ett nytt på samma plats. Det kanske krockar med parkens "bärande idé". Mycket har hänt sedan trädet planterades för kanske 200 år sedan. Nya trädvolymmer och rumsbildningar kan ha skapats.

Att situationen idag ofta är fundamentalt förändrad sedan en park eller trädgård anlades för länge sedan är svårt att bortse från. Åter ett exempel från mitt kära Drottningholm, sedan 1991 klassat som världsarv: Ekerövägen löper utmed parken och skiljer slottsområdet från Drottningholmsmalmen. Vägen var ursprungligen en smal grusväg med en och annan hästskjuts. Idag byggs den om till en trafikled med 3-4 körfält med separat gång- och cykelväg. När en så kallad *Heritage Impact Assessment* gjordes inför ombyggnaden diskuterades hur många kvadratmeter park som behövde tas i anspråk och hur breddningen in mot parken kunde minimeras. Drottningholmsparken har en yta av ca 1 miljon kvadratmeter och några kvadratmeter hit eller dit har marginell betydelse. Däremot är trafikleden den elefant i rummet som antikvarierna inte vill se. Men en trafikled med ca 22 000 fordon per dygn kan man inte bortse ifrån. Parken måste ta ställning till detta gigantiska intrång. Om inte vägen anpassas till parken måste parken anpassas till vägen.

Den situation som steg för steg uppstått måste hanteras. Och då räcker det inte att som Unescos utredare bara se till *conservation*, hur parken bevaras fysiskt från ytterligare intrång. Den engelska parkens *estetiska program* måste upp på bordet.

English summary

Confessions of a practitioner

What does the academic field of Garden History mean to me as a landscape architect and practitioner? First of all, the research in this field has produced a number of very useful doctoral theses, such as the thesis *The pleasure gardens and parks of Drottningholm*, by Nils G. Wollin in 1930 and *The English park in Sweden* by Magnus Olausson in 1993.

However, in this article I choose to focus on the conflicting views that I think may sometimes appear between the academic field of Garden History and the practical application. *Conservation* is often a major focus in Garden History, while to me conservation often has to be combined with an adaption to modern society and modern needs. An obvious example is the 18th century *Hagaparken* in Solna, where the historic park must somehow handle the increasing pressure from the surrounding city.

Garden historians often claim that all historical layers in a garden have the same historic value and thus have the same need to be preserved. As a practitioner this is a difficult standpoint. To make a historic garden or park understandable and readable you often have to make choices. These choices can also be aesthetics in order to recreate a historic garden that reflects the beauty of the original piece of art.

Finally, I choose World Heritage Drottningholm as an example of the common unwillingness to deal with the fact that the historic park today often faces new challenges that must be addressed. At Drottningholm the highway connecting the islands of Mälaren with Stockholm is presently being rebuilt in order to deal with increasing traffic. Twenty two thousand cars are expected to travel here every day. Since the road, unfortunately, is not adapted to the historic park, the park must be adapted to the road.

Källförteckning

- Ahrland, Åsa (2006). *Den osynliga handen: trädgårdsmästaren i 1700-talets Sverige*. [Ny, rev. utg.] Stockholm: Carlsson.
- Karling, Sten (1931). *Trädgårdskonstens historia i Sverige: intill Le Nôtrestilens genombrott*. Diss. Göteborg : Högskola.
- Luth, Axel P. (1987). *Akademiskt lärdomsprov om Läckö*. Skara: Fören. för västgötalitteratur.
- Lustgården: årsskrift*. (1928). Lidingö: Föreningen för dendrologi och parkvård.
- Lustgården: årsskrift*. (1971). Lidingö: Föreningen för dendrologi och parkvård.
- Nolin, Catharina (1999). *Till stadsbornas nytta och förlustande: den offentliga parken i Sverige under 1800-talet*. Diss. Stockholm: Univ.
- Olausson, Magnus (1993). *Den engelska parken i Sverige under gustaviansk tid: The English landscape garden in Sweden during the Gustavian era*. Diss. Uppsala : Univ.
- Seiler, Joakim (2020). *Management regimes for lawns and hedges in historic gardens*. Diss. Göteborg : Göteborgs universitet, 2020.
- Wollin, Nils G. (1927). *Drottningholms lustträdgård och park: Le jardin d'agrément et le parc du château royal de Drottningholm : en konsthistorisk undersökning*. Diss.

Kolbjörn Wærn, Landskapsarkitekt LAR/MSA
 Slottsarkitekt Drottningholms slottspark
 kolbjorn.waern@waernlandskap.se

Et medlems historie... 25 år

Margrethe Floryan

At opleve, udforske og formidle historiske haver er min grundlæggende faglige passion. Interessen for lige netop dette aspekt af vores fælles natur- og kulturarv har fulgt mig i mange år og bragt mig vigtig erkendelse, mange glæder, spændende rejsemål og stærke kollega- og venskaber. - Haver påkalder sig stor almen interesse og vil blive ved med det. En af forklaringerne på det fænomen er, at haver afspejler vore drømme.

Det var ved årsmødet i København i 1997, at Forum for mig forvandlede fra et begreb til en meget nærværende og entusiastisk gruppe med viden og visioner. Jeg boede dengang i Berlin og var stærkt optaget af haver som Wörlitz, Charlottenhof og Branitz, samt af C. C. L.'s Hirschfelds skrifter. Ikke desto mindre forekom det mig vigtigt at tage turen til Forums årsmøde.

Noget nyt og spændende var i gære, og jeg mente også selv at være på sporet af noget interessant, da jeg i mit oplæg lagde særlig vægt på de tyske kilder – og ikke kun de franske, nederlandske og engelske - til dansk havehistorie i 1700- og 1800-tallet

Siden er Forum blevet et fast og meget værdsat orienteringspunkt i mit havehistoriske arbejde. Det vil jeg gerne takke de skiftende bestyrelser og alle Forums medlemmer gennem 25 år for.

Havens univers

Jeg har det til fælles med mange af Forums medlemmer, at vi fra barnsben har været optaget af havens univers, herunder køkken- og frugthavens mange planter og træer, - og afgrøderne, ikke at forglemme. Jeg er hverken gartner, hortonom eller landskabsarkitekt. Jeg er kunsthistoriker, og det har præget min tilgang til havens univers, så vidt det akademiske. Men i praksis har jeg bevaret min passion for de frugttræer, som stod i min faders slægts landbohave, og jeg har i årenes løb gravet mange huller til jordbærplanter og bærbuske på selvsamme jordlod på Fyn. Æbler og pærer fra netop den have betyder noget særligt. De smager af lange somre og lykkelig barndom, og selvom beskæringen lader en del tilbage at ønske, bærer frugttræerne rimelig godt. Jeg har bedre held med buksbom (*Buxus sempervirens*) og taks (*Taxus baccata*), de tre Hibiscus syriacus 'White Chiffon' og roserne (*Rosa* sp.) i den hjemlige rækkehushave.

De seneste 30 år har historiske haver konsekvent, men ikke altid lige intenst været del af mit faglige interessefelt: Artikler, undervisning, restaurering og foreningsarbejde. Lige så længe har jeg været museumsansat, med skulptur som hovedområde. Så hvorfor overhovedet haver, historiske såvel som nye? Af den enkle grund at a) det er et fantastisk inspirerende og tværfagligt felt, grænsende til det encyklopædiske, b) med en empiri der både giver os sanseligt stærke oplevelser af flora og fauna, arkitektur og billedkunst, c) rummer fortællinger om vores kulturarv og vore drømme, d) udgør væsentlige parametre for 'det gode liv', bl.a. på tværs af generationer, og e) har betydning for hvordan vi planlægger og lever under hensyntagen til bl.a. natur og klima.

En begyndelse i det russiske

En gang beskæftigede jeg mig med den franske maler Hubert Robert som landskabskunstner. Min ph.d.-afhandling kom til at handle om russisk og sovjetisk have- og parktradition (kilde- og terrænstudier i Rusland 1988-1993). I 1996 blev den publiceret under titlen

'Gardens of the Tsars. An Analysis of the Aesthetics, Semantics and Uses of Late 18th Century Russian Gardens'. Nogle år senere blev jeg involveret i istandsættelsen af Vinterpaladsets Indre Gård. I 2003, i 300-året for Skt. Petersborgs grundlæggelse, blev gården indviet.

Professor og landskabsarkitekt Sven-Ingvar Andersson (1927-2007) og landskabsarkitekt Henrik Pøhlsgaard var udvalgt til opgaven. På deres foranledning var jeg i Skt. Petersborgs arkiver for at finde kilder. Den indre gård skulle have en ny rolle. Hovedindgangen til Eremitagemuseet skulle placeres, hvor der i årtier havde stået skurvogne, og katte og mus legede tagfat. I dag ser hver eneste af museets årligt knap 5 millioner besøgende bl.a. den store fontæne, hvis fundament havde været gemt under generationers jordpåfyld, og de høje, gamle træer giver skygge på en hed julidag.

I 2005 udkom 'Great European Gardens. An Atlas of Historic Plans', som resultat af endnu et spændende samarbejde med Sven-Ingvar Andersson. Landskabsarkitekt Annemarie Lund, æresmedlem af Danske Landskabsarkitekter og gennem 36 år redaktør af tidsskriftet 'Landskab', var redaktør på bogen. - Uden videre fik Sven-Ingvar Prins Henrik til at skrive forord, og bogen skulle præsenteres i en af prinsens yndlingshaver: Orangeriet på Fredensborg Slot.

Selvstændige landskabsarkitektoniske værker

Hvis det foregående lyder som en havefest af den virkelig gode slags, er det ikke helt forkert. Men før der festes, skal der i reglen en del arbejde til. Det gælder i den grad det lange forløb, der i 2010 resulterede i vigtige ændringer i den danske bygningsfredningslov. Foruden planlæggere, forskere og embedsfolk bidrog en række faglige organisationer, foreninger og NGO'er til det forudgående arbejde.

En af ændringerne i loven var, at det blev muligt at fredes selvstændige landskabsarkitektoniske værker (forkortet SLAV). Det betyder, at haver og anlæg kan fredes, selvom de ikke er tilknyttet en fredet bygning. Siden 2010 er mere end ti anlæg blevet SLAV-fredet, herunder De musikalske Haver i Herning, Grønnegården i Danmarks Designmuseum og Frederiksberg Allé i København.

■ Fig. 1. Vinterpaladsets Indre Gård, nu hovedindgang til Eremitagemuseet. Restaureret 2000-2003. (Foto: Margrethe Floryan)

Et selvstændigt landskabsarkitektonisk værk kan beskrives som et menneskab, arkitektonisk værk i landskabet: En bevidst formet og planlagt konstruktion eller installation, bestående enten af specifik, artsbestemt vegetation og naturmaterialer alene, eller af bestandige materialer, som er formet eller installeret i et landskab eller byskab. Endvidere er et SLAV, uanset valg af materialer, udformet med henblik på at give land- eller byskabet et kunstnerisk udtryk.

En slags græsrodde

Flere af SLAV-fredningerne er sket på initiativ af Landsforeningen for Bygnings- og Landskabskultur. Som en parallel til Danmarks Naturfredningsforenings indstillingsret med hensyn til naturfredning har Landsforeningen for Bygnings- og Landskabskultur i henhold til bygningsfredningsloven ret til at få forelagt fredningsforslag for Det Særlige Bygningssyn.¹

I praksis er det i en del tilfælde Landsforeningens Have- og Landskabsudvalg, der foretager udvælgelse, analyse og udfærdigelse af forslag til SLAV-fredninger. Landskabsarkitekt Kirsten Lund-Andersen har som initiativtager til Have- og Landskabsudvalget og udvalgsformand i perioden 1995-2020 været drivkraften i dette arbejde.

Fra begyndelsen kunne Kirsten Lund-Andersen se en pointe i at arbejde på tværs af fagligheder. Derfor har udvalget foruden landskabsarkitekter altid omfattet historikere og kunsthistorikere. Jeg har haft det privilegium at være med i dette forum siden 1995 og har siden 2020 været formand. I øjeblikket arbejder vi bl.a. med et fredningsforslag for det landskabsarkitektoniske udtryk på Danmarks Tekniske Universitet i Lyngby. Eksemplet viser, at vi også orienterer os i forhold til velfærdssamfundets have- og landskabskunst. Endvidere udfærdiger vi høringssvar, arrangerer inspirationsmøder og har kontakt til Landsforeningens medlemmer i sager vedrørende vores grønne kulturarv.

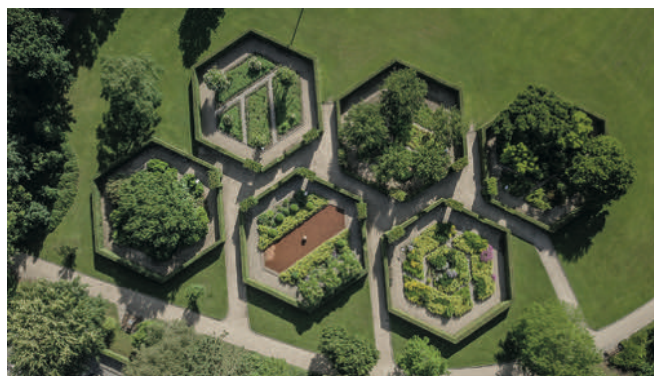
'Danmarks betydningsfulde haver'

Vores seneste større initiativ handler om haver i Danmark, der ikke er i samme liga som de fredede haver. Vi fokuserer på de mange forskellige kategorier af haver, der har betydning for vores forståelse og indsigt i havekunstens historie og i vores kultur- og lokalhistorie. Haver skal forstås bredt og omfatter bl.a. mindeparker, byhaver, kirkegårde, herregårdshaver og pladser. Fra Have- og Landskabsudvalgets side har vi appelleret til lokale foreninger om at komme med forslag. Det giver lokalt engagement og forhåbentlig større landspolitisk slagkraft.

Vi har besluttet at kalde nogle af disse haver betydningsfulde. Det sker med den franske tradition for at udpege et antal 'jardins remarquables' som forbillede, f.eks. haven ved Palais Royal i Paris. Efter grundig research har vi i løbet af 2021 udpeget 17 sådanne betydningsfulde haver. De får hver tildelt et diplom, fordi haverne på hver deres måde opbyder arkitektoniske, botaniske eller kulturhistoriske værdier.

Listen omfatter bl.a. Amaliehaven i København, Forstbotanisk Have i Charlottenlund, Mindeparken i Herning, Tusindårshaven på Sletten i Holstebro og Tåsinge Plads i København. De to sidstnævnte er etableret inden for de seneste tiår og eksemplificerer de relevante bestræbelser på at realisere bæredygtige løsninger.

1. Det Særlige Bygningssyn er kulturministerens, og derigennem Slots- og Kulturstyrelsens, rådgivende udvalg i spørgsmål om bygningsfredning og -bevaring. De 13 medlemmer udpeges for fire år af kulturministeren efter indstilling fra institutioner og organisationer inden for det bygningskulturelle område. Selv om Det Særlige Bygningssyn udelukkende er rådgivende, kan styrelsen ikke frede en bygning eller et selvstændigt landskabsarkitektonisk værk uden Det Særlige Bygningssyns positive indstilling.

■ Fig. 2. Mindeparken i Herning. (Foto: Projektet Danmarks betydningsfulde haver 2018-2022. By og Land)

Havelyst

I løbet af 2010'erne blev Havehistorisk Selskab (tidligere kaldt Havebrugshistorisk Selskab) revitaliseret. Selskabet knytter an til forskning og forskningsformidling, ikke at medlemmerne generelt er havespecialister. De er først og fremmest have-liebhavere, i ordets egentlige forstand. Lysten til at lære havens univers bedre at kende er drivkraften. Jeg vedkender mig samme lyst. Og jeg er overbevist om dens styrke og relevans - uanset om man er aktiv i sin frugthave, virker for fredning af endnu et selvstændigt landskabsarkitektonisk værk eller er undervejs til et årsmøde i Forum.

Summary

Cross-disciplinary studies in French and Russian 18th century gardens formed the starting point as to my long and vivid fascination with the garden historical research, teaching and lecturing. I have been involved in some restoration projects, and my publications include 'Great European Gardens. An Historic Atlas' (2005, with Sven-Ingvar Andersson). All along tasks such as these I have been an active member of a nationwide Danish association dealing with historic buildings and cultural landscapes. The association has the legal right to suggest specific gardens for consideration as national landmarks, and lately we have started an outreach campaign entitled Remarkable Gardens in Denmark. By its very nature, the campaign points to the universal value of gardens as mirroring our natural as well as our cultural heritage. One of our basic goals is to raise public interest for historical gardens and to influence the democratic process.

Kilder

Margrethe Floryan, *Gardens of the Tsars. An Analysis of the Aesthetics, Semantics and Uses of Late 18th Century Russian Gardens*, Aarhus & New York 1996.

Sven-Ingvar Andersson & Margrethe Floryan, *Europas store haver. Historisk atlas*, København 2005. Også engelsk udgave.

Margrethe Floryan, ph.d.

Overinspektør på Thorvaldsens Museum i København
hortus@floryan.dk

Garden history and me

Pernilla Lindström

For almost twenty years I have been working as a curator of cultural heritage buildings in the very north of Sweden, in the counties of Norrbotten and Västerbotten. Today I work at Skellefteå museum which is a small museum founded in 1882. It is situated in the 19th century town of Skellefteå, in the county of Västerbotten. The museum and its open air museum is located in the park of Nordanå, founded in 1945 during the 100 year celebration of Skellefteå.

When I got my education as an antiquarian at the university college of Gotland (today a part of Uppsala university) we strangely never talked about garden history or the relationship between the house and its garden. The focus was solely on the buildings, their history, their cultural value and how to preserve them in the best way. My first encounter with garden history did not actually occur until I started working at Skellefteå museum in 2003. I was asked to write a text about garden history in the county of Västerbotten for a new exhibition about cultural heritage buildings. Somehow someone had realised that garden history should also be a part of that exhibition.

So I started going through books about garden history to find something to write but quickly discovered that there was nothing at all written about the subject in the north of Sweden at that time. This was what really sparked my interest. I wanted to learn more! I wanted to know how gardening came about in the north of Sweden and I wanted to know if and how it was different from the rest of Sweden. If the climate and people's attitudes mattered. How people got hold of the plants they wanted and which plants were grown up here.

The plant hardiness zones in the county of Västerbotten range from 5 by the coast to 8 in the mountains. Garden history-wise this means a great difference, both compared to the south of Sweden, but also if you compare the coast to the middle or the mountainous parts of the county. The oldest documented gardens by the coast are from the early 18th century while the oldest known gardens in the mountains are from the 1930's.

My investigations have also shown that the fact that there was no nobility in the northern parts of the country mattered a great deal. Instead new fashions and plants for the garden were spread by the clergy. Some priests put in a lot of effort to educate the farmers and brought gardeners to the county at their expense. But the local people were not so interested in gardening, instead they tended to want to keep the forest away from the courtyard (which also included the garden). Instead the courtyard was used for grazing or mowing to feed the animals during the long winter in an area where cattle were more important to stay alive than harvesting was.

During these years that I have worked with cultural heritage buildings and gardens it has become especially important to me not to comprehend the house and the garden as two separate entities, but as a whole. Many houses and gardens were once planned and built together and they share an intimate relationship as well as a common history that we should neither forget nor ignore. The gardens deserve the same attention as the houses when it comes to documentation, preservation, and renovation or restoration. They also deserve the same respect as a cultural heritage.

During the 1970's many museums in Sweden started doing inventories and documentations of cultural heritage buildings around the country to help city planners and provide them a basis to use when considering new building permits. These buildings have since then been considered important to preserve and care for in a way that doesn't affect their cultural value. Many of these houses also have – or once had – a surrounding garden, equally important, and maybe even equally well preserved. Why have these gardens not been considered as valuable as the houses and why are they not a part of the documentations and inventories?

■ Fig. 1. A cultural heritage house and garden from the 1920's in central Skellefteå. (Photo: Pernilla Lindström, 2021)

■ Fig. 2. Remains of an old garden by a homestead in a small village in the north of Västerbotten. (Photo: Pernilla Lindström, 2008)

Since the subject of garden history in the north of Sweden is still quite unexplored and the written sources are rare, it is important that we try to preserve at least some of the primary sources – the gardens themselves! After all, a well preserved garden can in itself be an almost endless source of information about what was grown and how.

Gardens and parks are perhaps the cultural heritage that have decreased the most in Sweden. Despite this, there are still a relatively large number of historic sites preserved, ranging from public parks to private gardens. But how can we keep and care for, not only large official parks and gardens but also small private gardens, old as well as more modern ones?

Through urban planning we actually have an instrument that allows us to safeguard the cultural heritage gardens of the city. Gardens are not covered by the same general protection that applies to buildings, for instance a garden can not be protected by a demolition ban. However, a certain amount of protection can be obtained through regulations on the protection of cultural values. Municipalities may in detailed plans and zoning regulations issue

■ Fig. 3. Part of a 1920's garden in the old garden city-parts of Skellefteå. (Photo: Pernilla Lindström, 2011)

■ Fig. 4. One of Skellefteå's well preserved private gardens. (Photo: Pernilla Lindström, 2021)

legally binding directions for protection and precaution in order to preserve the characteristics of a garden. Protection provisions can also be introduced so that gardens that are particularly valuable may not be distorted. The detailed plan may also contain references to management plans for culturally and historically valuable gardens.

But if we have this fantastic instrument, why is it not more regularly used? To utilize the possibilities this demands a good working relationship between antiquarians and city officials, but also detailed knowledge of garden history to be able to accurately describe, document and evaluate the historical gardens. The antiquarians need to document and point out which gardens are important to preserve, and why, and the city planners have to take this evaluation seriously and act on the experts advice to safeguard the gardens.

Skellefteå today is a city under great pressure because hundreds of people are moving here every week to work at the new battery factory Northvolt. This means that the city needs new houses, new shops, new schools, new roads and so on. In short, the city needs to grow. A city can grow either through expansion or through densification, and the officials of Skellefteå have chosen the latter.

Large parts of the city were planned during the era of the garden city with large properties but quite few and small houses, in theory leaving room for new houses to be built. Therefore the garden city parts of Skellefteå have become very interesting to exploit today. Theoretically you could also tear down the old houses and build large and tall instead. This would mean that we would lose, not only the cultural heritage buildings in these areas, but also the gardens. So how can we make room for densification of the city and still preserve our cultural heritage?

To try and make sure that we don't lose our cultural heritage buildings and gardens in Skellefteå the museum started to document these areas of the city, both the houses and their gardens, to help the city planners try and pinpoint and preserve what's important. This work is still in progress, but we can already see the positive effects of it. The owners are starting to realise the cultural value of not only their houses but their whole properties with flowerbeds, arbors and planted trees, and the officials are increasingly acting more and more in ways that will preserve these plots.

Finding a balance between the new and the old in a city is never easy, but with some effort it can turn out really well and I am glad that I can be a part of that process. I believe every generation should be allowed to add something from its own time, but not at the cost of what the generations before us built or planted. As cities grow and densification increases, I think this meeting between the old and the new will only become more and more important for us working with cultural heritage buildings - and gardens.

Pernilla Lindström, Head of the department of cultural environmental protection, curator of heritage buildings Skellefteå museum
Pernilla.lindstrom@skellefteamuseum.se

Mera blommor och grönska i staden!

Ulrika Flodin Furås

Stadens trädgårdshistoria är full av visionärer och handfasta projekt vars berättelser är utmärkta att utgå från om man vill starta samtal kring grönskans och odlingens plats i våra samtida och framtida städer.

Mera blommor och grönska i staden! Just så lyder titeln på en skrift av arkitekten Wilhelm Klemming som kom ut 1914. Tio år tidigare stod Centralbadet på Drottninggatan i Stockholm färdigt, ett av Wilhelm Klemmings större projekt. Här realiserades hans visioner om den grönskande stenstaden. En liknande fastighet uppfördes på Götgatan 7. (Fig 1)

Hälsoaspekten var viktig för Klemming. Förutom att han vurmade för badandets liksom solandets hälsofrämjande effekter oroade han sig för att den stenstad som byggdes i Stockholm kring sekelskiftet 1900 hade för lite grönska. Klemming hoppades att grönskande innergårdar skulle bli husens helgedomar; han önskade sig också grönskande förgårdar men noterade att många av tidens byggherrar inte alls var med på noterna.

I skriften finns ritningar på snillrika odlingscontainrar för balkong med mera. Klemming förespråkade också takträdgårdar. På Centralbadets tak planterade han bland annat 20 äppelträd, rosbuskar, syrener och jordgubbar. Här fanns även en dusch att svalka sig med efter trädgårdsarbetet under varma sommardagar. (Klemming, 1914, sid 10).

Centralbadet anlades vid Hårlemanska malmgården. Wilhelm Klemming med familj bodde i malmgården. Själva trädgården, som alltså ligger mellan Hårlemanska malmgården och Centralbadet, måste ha varit magnifik. Pärönträd från den gamla malmgårdens trädgård fick stå kvar. Organiskt formade rabatter anlades. I dem växte bland annat myskmadra och blåsippor (Klemming, 1914, sid. 15). Att döma av tidiga foton från Centralbadet var Wilhelm Klemming också mycket förtjust i blomsterkrasse (Klemming, 1914, sid. 20). En damm med guldfiskar, ankor och ankhus fanns också. I mitten av dammen placerades en bronsstaty, Triton på delfin, gjord av Wilhelm Klemmings dotter Greta.

Blomsterkrasse längs fasaden

Statyn står kvar ännu, och i dammen simmar guldfiskar, annars är inte mycket kvar. Varje gång jag tar vägen om Centralbadet blir jag lika besviken. Det är ogräs, övervuxet, kala jordfläckar, bortglömt, oälskat. Överallt finns märkliga skyltar om det ena (billig lunch) eller det andra (parkera inte din cykel här). Men grunden är intakt. En omsorgsfull restaurering skulle göra susen. Tänk att få se blomsterkrasse åter välla ut över fasaden...

Trots bristen på omsorg, som möjligen beror på för få skötsel timmar, är Centralbadet min gröna pärla i Stockholm, och Wilhelm Klemming är ett exempel på sin tids förkämpar för den gröna innerstaden. Anna Lindhagen, med sitt fokus på koloniträdgårdsrörelsen, är en annan. Även hon önskade gröna innergårdar i stenstaden. Det är uppfriskande att läsa deras texter, särskilt när de sätts i nutida perspektiv. Stadsgrönska, stadsodling, välbefinnande och stadsbyggnad har funnits med oss så länge.

■ Fig. 1. En man, möjligen Wilhelm Klemming, sitter vid ett bord i takträdgården på Götgatan 7 som Klemming ritade och lät uppföra i början av 1900-talet. Avfotograferad boksida ur skriften *Mera blommor och grönska i staden!* (1914) (Ulrika Flodin Furås 2021)

Här finns lösningen på många av stadens problem, då som nu. När jag började som chefredaktör för Koloniträdgårdsförbundets tidning *Koloniträdgården* 2008 fick jag möjlighet att fördjupa mig i Koloniträdgårdsrörelsens historia. Koloniträdgårdens första nummer kom ut 1 april 1918, medan det ännu var världskrig och med spanska sjukan alldeles runt hörnet. Ledaren i det första numret hade rubriken *Koloniträdgårdarnas betydelse*.

Redan i första meningen konstateras att när koloniträdgårdarna började anläggas i Sverige kring år 1900, var det i första hand för att bereda industriarbetarna en möjlighet att vistas i den friska härliga naturen.

Potatisodling i staden

Vidare berättar redaktören Bengt Eriksson om potatisodling, koloniträdgårdsrörelsen var en viktig del i Folkhushållningskommisionens arbete för att föda befolkningen. I tidskriften *Idun* berättas att Stockholms stads livsmedelsnämnd anställt trädgårdsrådgivaren Märta Gustafson för att stötta kolonister och odlare på potatislotterna som livsmedelsnämnden anlagt för att minska stadsbornas svält. (*Idun*, 1916, sid. 306) (Fig 2)

■ Fig. 2. Avfotograferad tidningssida *Idun* 1916. Notis om Stockholms stads livsmedelsnämnds första trädgårdsrådgivare Märta Gustafson som hade till uppgift att ge odlingstips till stadens kolonister. (Ulrika Flodin Furås 2019)

Efter kriget, när bristen på livsmedel inte längre var akut, hade välmåendet åter kommit i fokus. 1920 publicerades skriften Landskrona koloniträdgårdar 1920 där texten speglar dilemmat med de växande industristäderna och deras brist på grönska och rekreationsytor för industriarbetarna. Landskronas stadsarkitekt Frans Eklund skriver:

”Återgång till naturen har ju varit och är den lösen vår tids tänkare gett oss för att därmed rädda oss och våra nerver undan industrialismens allt uppslukande Molock.¹ Denna lösning av livsproblemet ligger dock för de flesta av oss till större del utom möjligheternas gräns.” (Landskronas kolonier 1920, 1920, s. 22.)

Självförsörjning i staden

Frans Eklund var inspirerad av den intressante men i dag tämligen bortglömd tyske trädgårdsarkitekten Leberecht Migge, verksam främst under Weimarrepubliken. (Jarlöv 1996). Migge såg i stadsodlingen både en möjlighet till självförsörjning och ett sätt att skapa harmoniska samhällen att leva i. Genom odlingen skulle stadsborna inte bara vara självförsörjande, de skulle också få en större självkänsla och livskvalitet. Som lönearbetare med egen köksträdgård skulle man också vara fri från inflationen och blev man arbetslös så behövde familjen inte svälta. Men allt var inte bara inriktat på yteffektiv köksträdgårdsodling. Skönheten var också viktig, grönsakerna kombinerades med blommor av olika slag. Eller bärbuskar på stam, jordgubbar och sommarblommor i samma bädd. Trädgårdskulturen gjorde enligt Migge också att behovet för annan konst skulle växa. (Jarlöv, 1996)

Energin som Klemming, Lindhagen, Eklund, Migge med flera hade inspirerat mig mycket. När jag skriver texter eller guidar i stadsgrönskan försöker jag förmedla deras tankar och placera dem i nuet. Då uppstår ofta givande konversationer. Och vill man se hur en koloniträdgård odlades på 1920-talet kan man besöka koloniträdgårdarna på Skansen. Där har trädgårdsantikvarie Marianne Strandin och trädgårdsmästare Mia Norbäck med kollegor anlagt odlingar om de såg ut då; förra året skapade de en odling såsom de såg ut på 1920-talet, i år är de i full färd med att göra det samma på Skansens andra kolonilott, som ska spegla 1940-talet.

Koloniträdgårdarna på Skansen är en utmärkt utgångspunkt för samtal om odling och grönska i våra städer. Skansens pedagoger, volontärer och trädgårdsmästare svarar initierat på frågor. Och där, i mötet, kanske en gnista tänds och besökaren börjar se på sin stad och dess historia med nya gröna ögon. (Fig 3)

1. Molock, eller Molok, var ursprungligen en babylonisk gud som omnämns i bibeln som en gud vars tillbedjare offerade djur och barn till. I överförd bemärkelse betyder Molok omåttligt vidunder.

Fig. 3. Två av Skansens kolonistvolontärer vid 1940-talslotten. (Foto: Ulrika Flodin Furås 2021)

English summary

During the beginning of the 20:th century the Swedish architect Wilhelm Klemming was worried about the lack of green spaces in the city. His vision was roof top gardens, green back yards and balconies. When he constructed the indoor bath/spa Centralbadet in central Stockholm he had opportunity to realize his ideas. The building had roof top gardens where he planted fruit trees, roses, strawberries and much more. The garden of the bath where designed in art nouveau style and had a pond with goldfishes and ducks. The idea of Wilhelm Klemming was that a city with gardens, lots of trees and green spaces would make the life healthier and less stressed for the city dweller.

The allotment garden movement had a similar vision when it was introduced in Sweden around the same time. The gardens where for the industry workers and their families for recreation. In the first world war the focus of the allotment gardeners changed towards self-sufficiency.

In the 1920s and 1930s the German landscape architect Leberecht Migge designed self-sufficiency city gardens. His idea was that a self-sufficient city dweller not only would be freer but also the city itself would be in better harmony.

At the open-air museum Skansen in Stockholm there are two allotment gardens, one from the 1920s one from the 1940s. The gardeners, volunteers and educators show the allotment gardens to the visitors. It's a fantastic way to meet the public and talk about the history of urban gardening.

Referenser

- Eriksson, Bengt (1918) Koloniträdgårdarnas betydelse. *Koloniträdgården* nr 1, Årgång 1, sid. 1-2.
- Flodin Furås, Ulrika (2019) *Stadsodlingens historia, kålgårdar, kolonier och asfaltsblommor*, Votum.
- Gustafson, Märta (1919) *Arbetet i koloniträdgården*, Fahlcrantz & co, Stockholm
- Idun* (1916) 29:e årgången, sid 306
- Jarlöv, Lena (1996) *Stadsekologi och trädgårdskultur. Porträtt av en kretsloppspionjär Leberecht Migge 1881-1935*, Byggnadsnämnden.
- Landskronas kolonier 1920, (1920)* Landskrona stad. 48 sidor, Landskrona.
- Lindhagen, Anna (1905) *Om Koloniträdgårdar*, Stockholm.
- Lindhagen, Anna (1916) *Koloniträdgårdar och planterade gårdar*, Centralförbundet för socialt arbete, P.A. Nordstedts & söners förlag, Stockholm.
- Mera grönska och blommor i staden! (1914) Stockholms trädgårdsförening. 34 sidor. Stockholm.
- Tioårsskrift med trädgårdsbok (1916) Föreningen koloniträdgårdar i Stockholm 1906-1916, Stockholm.

Digitala källor

Flodin Furås, Ulrika (2021) Grönhetsrådets platsprovning, Centralbadet, video. <https://www.youtube.com/watch?v=gnANeumitUo>

Muntliga källor

- Strandin, Marianne, trädgårdsantikvarie, Skansen, samtal vid koloniträdgårdarna på skansen, 15 juli 2020 och 19 oktober 2020.
- Norbäck, Mia, trädgårdsmästare, Skansen, samtal vid koloniträdgårdarna på skansen, 15 juli 2020.

Ulrika Flodin Furås, Journalist, författare och auktoriserad Stockholmsguide. Redaktör för Koloniträdgårdsförbundets tidning Koloniträdgården, verksam i trädgårdarna på Vasamuseet och Naturhistoriska Riksmuseet. ulrika@gatsmart.eu

Studentuppsatser med anknytning till park-, trädgårds-, landskaps- och odlingshistoria

Våren 2022

Jenny Ajanki & Lotta Engvall

Kiruna stadsomvandling: en fallstudie om ett landskaps förändring med kirunabornas perspektiv som utgångspunkt

Masterexamensarbete (30hp)

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU Alnarp, 2022

<https://stud.epsilon.slu.se/17638>

Erik Andersson

Sovjetunionens politiska parker: en fallstudie om parker med politiska syften enligt de sovjetiska socialistiska samhällsidealen

Kandidatexamensarbete (15hp)

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU Alnarp, 2022

<https://stud.epsilon.slu.se/17765>

Emilia Dahlqvist

Alriksgårdens trädgård: en trädgårdshistorisk undersökning.

Kandidatexamensarbete (15hp)

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU Alnarp, 2022

<https://stud.epsilon.slu.se/17695>

Thomasine Eriksson

Det som syns i tö: en trädgårdshistorisk undersökning av Tosterups slotts trädgårdsmästarbostads trädgård

Kandidatexamensarbete (15hp)

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU Alnarp, 2022 <https://stud.epsilon.slu.se/17771>

Fanny Fahlstedt

"Drottningen bland höstblommorna". Krysanthemumkulturens odling vid 1900-talets början.

Kandidatexamensarbete med huvudområdet kulturvård med inriktning mot Trädgårdens hantverk. 2022. Göteborgs universitet, Mariestad. Uppsatsen publiceras också digitalt på GUPEA.

Emma Grönlund

De krypande fruktträden. En historisk undersökning av odlingsmetoderna för krypande fruktträd under 1940-, 50-, och 60-talet.

Kandidatexamensarbete med huvudområdet kulturvård med inriktning mot Trädgårdens hantverk. 2022. Göteborgs universitet, Mariestad. Uppsatsen publiceras också digitalt på GUPEA.

Alexander Morell

Berättelser från ett kulturlandskap: ett gestaltungs-förslag för Nikkaluokta turist-anläggnings utemiljö

Masterexamensarbete (30hp)

Institutionen för stad och land, SLU Uppsala, 2022

<https://stud.epsilon.slu.se/17685>

Felicia Nilsson

En undersökning av SJs årsberättelser 1891-1906. Utvecklingen från annueller till perenner.

Kandidatexamensarbete med huvudområdet kulturvård med inriktning mot Trädgårdens hantverk. 2022. Göteborgs universitet, Mariestad. Uppsatsen publiceras också digitalt på GUPEA.

Johan Norberg

Trädgårdsmästarens trädinventering: En metodstudie för att bedöma värden, risk och mångfald.

Kandidatexamensarbete med huvudområdet kulturvård med inriktning mot Trädgårdens hantverk. 2022. Göteborgs universitet, Mariestad. Uppsatsen publiceras också digitalt på GUPEA.

Moa Rohlén

Åbergs trädgård. En småskalig plantskola med hantverket i fokus.

Kandidatexamensarbete med huvudområdet kulturvård med inriktning mot Trädgårdens hantverk. 2022. Göteborgs universitet, Mariestad. Uppsatsen publiceras också digitalt på GUPEA.

Elin Sandin

Trädgård för alla. Gestaltungs-förslag till Östervåla församling.

Kandidatexamensarbete med huvudområdet kulturvård med inriktning mot Trädgårdens hantverk. 2022. Göteborgs universitet, Mariestad. Uppsatsen publiceras också digitalt på GUPEA.

Anna Sjöberg

Vad ska vi göra åt miljonprogrammet?: en litteraturstudie om 1960- och 70-talens storskaliga bostadsbyggande i städernas utkant

Kandidatexamensarbete (15hp)

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU Alnarp, 2022

<https://stud.epsilon.slu.se/17762>

Cecilia Öberg

Egnahemsträdgårdar: en jämförelse mellan dåtida och nutida stilideal och växtval.

Kandidatexamensarbete (15hp)

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU Alnarp, 2022 <https://stud.epsilon.slu.se/17540>

Lovisa Östman

1800-talets avancerade tapetgrupper. En historisk undersökning om svenska tapetgrupper med en utgångspunkt i Disponentparken, Grängesberg.

Kandidatexamensarbete med huvudområdet kulturvård med inriktning mot Trädgårdens hantverk. 2022. Göteborgs universitet, Mariestad. Uppsatsen publiceras också digitalt på GUPEA.

Hösten 2021

Ellen Eriksson

Bevarande och förändring på Östra kyrkogården i Malmö: ett gestaltungsförslag för minneslundan och omgivande yta
Kandidatexamensarbete (15hp)
Institutionen för stad och land, SLU
Uppsala, 2021
<https://stud.epsilon.slu.se/17268>

Lovisa Jakobsson

Gyllins trädgårds alléer och kulturella ekosystemtjänster: en underlag- och platsanalys. Kandidatexamensarbete (15hp)
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU Alnarp, 2021
<https://stud.epsilon.slu.se/17061>

Anna Johansson

Användningen av Sveriges offentliga parker under 1800-talet: ett politiskt perspektiv
Kandidatexamensarbete (15hp)
Institutionen för stad och land, SLU
Uppsala, 2021
<https://stud.epsilon.slu.se/16800>

Hanna Johansson

Att flytta och bevara en stad: kulturvårdens hantering i flytten av Kiruna
Kandidatexamensarbete (15hp)
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU Alnarp, 2021
<https://stud.epsilon.slu.se/17367>

Alice Moldvik

Välbefinnande i Sturefors Slottspark: en miljöpsykologisk analys av en trädgårdsanläggning i 1700-talsmiljö
Kandidatexamensarbete (15hp)
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU Alnarp, 2021
<https://stud.epsilon.slu.se/16716/>

Emilia Ruist

Det industrihistoriska arvet i stadsomvandlingsprocesser: exemplifierat med ett gestaltungsförslag för Göteborgs kexbageri
Masterexamensarbete (30hp)
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU Alnarp, 2021
<https://stud.epsilon.slu.se/17398>

Mareen Schlätel

Protection of cultural heritage in forestry: a case study in Southern Sweden
Masterexamensarbete (30hp)
Institutionen för sydsvensk skogsvetenskap, SLU Alnarp, 2021
<https://stud.epsilon.slu.se/17340>

Emma Strandqvist & Tove Olson

Att knyta samman konst, kulturhistoria och natur: en studie av Konstens väg, Övertorneå
Kandidatexamensarbete (15hp)
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU Alnarp, 2021
<https://stud.epsilon.slu.se/16620>

Elna Strömvall

Sorgträd: ett grönt kulturarv med ena roten i graven? – en undersökning av utvecklingen av sorgträd mellan 1967 och 2021 på Gamla kyrkogården i Malmö
Kandidatexamensarbete (15hp)
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU Alnarp, 2021
<https://stud.epsilon.slu.se/16638>

Björn Sundberg

Industriminnet i framtiden: timmerrännans potential
Kandidatexamensarbete (15hp)
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU Alnarp, 2021
<https://stud.epsilon.slu.se/17092>

Cecilia Tenje Persson

Att gestalta tillsammans med förebilder: i Lewerentz anda på Östra kyrkogården
Masterexamensarbete (30hp)
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU Alnarp, 2021
<https://stud.epsilon.slu.se/17343>

Josef Östblom

Transformation av Lövholmens industri-landskap
Masterexamensarbete (30hp)
Institutionen för stad och land, SLU
Uppsala, 2021
<https://stud.epsilon.slu.se/17295>

Craft Skills for Garden Conservation

Anne Stine Solberg & Catherine Nicoll

Heritage gardens encapsulate a significant amount of the natural and cultural capital that sustains us during life: tranquility, beauty, productivity and biodiversity. Safeguarding these values require knowledge and skill. Research and experience show that there is a growing shortage of people with the skills needed to look after the green outdoor spaces in Europe, particularly those with a complex horticultural history and content. Craft Skills for Garden Conservation aims to address those shortages by bolstering awareness, expertise and skills within the conservation of historical gardens as cultural heritage.

Finding and sharing best sustainable practice

With green spaces playing a major role in our health and well-being, it is important that we have the skills to maintain their values and beauty, protect them from climate change, as well as the knowledge of sustainable techniques to reduce carbon emissions whilst doing so.

This Erasmus+ co-funded project aims to address this problem by finding and sharing best practice in the various fields of Garden Conservation:

Soil management

Lawn and meadow cultivation

Trained fruit in Kitchen gardens

Hedges and topiary cultivation

Ornamental plants

Trees

Ponds and Fountains

Pathways and stone walls

Orangerie plants

Winter Webinars - with indicated timing

- 2022: Soil Management, 08/02/2022
Lawns and Meadows, 22/02/2022
Trained Fruit Trees, 15/03/2022
Ornamental Plants, 15/11/2022
- 2023: Trees and Climate, 10/01/2023
Hedges and Topiary, 24/01/2023
Orangeries, 07/11/2023
Paths and Stonework, 21/11/2023
- 2024: Ponds and Fountains, 16/01/2024

Practical Workshops - with indicated timing

- 2022: Soil Management, 24-25/05/2022
Lawns and Meadows, 06-09/06/2022
Trained Fruit Trees, 06-07/09/2022
- 2023: Ornamental Plants, 20-21/06/2023
Trees and Climate, 05-06/09/2023
Hedges and Topiary, 12-13/09/2023
- 2024: Orangeries, 05-06/03/2024
Paths and Stonework, 07-08/05/2024
Ponds and Fountains, 04-05/06/2024

Project Partners:

Norges grønne fagskole – Veia, Norway
Gunnebo House and Gardens, Sweden
European Garden Heritage Network
– Schloss Dyck Foundation, Germany
The Craft Laboratory, Sweden
PlantNetwork, United Kingdom
European Masters of Skilled Craft, Norway
Paleis Het Loo, Netherlands

Most project activities are for free and all information is present at our website: <https://gardenconservation.eu/>

Welcome to participate!

Contact us

Project coordinator: Veia
Contact person: anne.stine.solberg@veia-fs.no
Workshop coordinator: catherine.nicoll@veia-fs.no
Turistveien 92
N-2390 MOELV
+47 62362600

Fyra nya böcker från Pom

Under 2021 och 2022 har Programmet för odlad mångfald (Pom) publicerat fyra böcker som behandlar de pelargoner, rosor, popplar och jordgubbar som nu finns representerade i den nationella genbanken. Pom drivs som en del i att förverkliga konventionen om biologisk mångfald samt det nationella miljömålet Ett rikt odlingslandskap. Inom Pom har man bland annat arbetat med att inventera, samla in och bevara kulturväxter. De böcker som nu publicerats är ett unikt och värdefullt bidrag till kunskapen om växterna och de människor med vars liv de flätas samman. På så sätt är dessa böcker tydliga exempel på det vi kallar biologiskt kulturarv.

Inger Hjalmarsson

Älskade jordgubbar!

Ett bärkraftigt kulturarv i Nationella genbanken

79 sidor, ISBN 978-91-576-9912-1

Få grödor är viktigare för den svenska självbilden än jordgubbar, men kunskapen om kulturarvssorterna är svag jämfört med kunskapen om t.ex. svenska äppelsorter.

I sin bok presenterar Inger Hjalmarsson 35 jordgubbs- och smultronsorter framtagna genom svensk växtförädling, utländska sorter med lång svensk odlingstradition, samt inventeringsfynd. De flesta är gammaldags, men några introducerades relativt nyligen. För varje sort får vi historia, beskrivning samt odlingserfarenheter. Endast några få av dem hittar man i handeln – resten tycks vara rariteter. Hjalmarsson lockar till att odla dem igen:

Tärnudden "påminner om gamla tiders jordgubbar" medan *Norrlandssmultron* "har uppseendeväckande vackra plantor och är en fröjd att ha i trädgården".

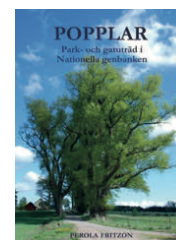
Det är en rörande bok, rik på foton och beskrivningar som väcker barndomsminnen, men även oro – är det ett kulturarv som är lättare att förlora än vi kanske tror?

Katarina Ottosson, trädgårdsmästare
Katarina@tradgardshantverk.se

PerOla Fritzon, Red: Erik de Vahl

Popplar

Park- och gatuträd i Nationella genbanken

124 sidor, ISBN 978-91-576-9863-6

Om andra böcker i Pom-utgivningen poängterar samspelet mellan människan och växterna är denna bok mer inriktad på poppelsläktets botanik. Boken presenterar de kloner PerOla Fritzon samlat tillsammans med Rune Bengtsson i Poms träd och buskupropp 2007. Boken börjar med att introducera släktet varefter taxonomi och sortbegrepp avhandlas. Därefter beskrivs släktets kulturhistoria tillbaka till 1700-talet med exempelvis Svartpopeln, Italiensk Pelarpoppel och Tsarpoppel. Introduktionen belyser släktets komplexa botanik eftersom arterna lätt hybridiserar. Det talas om "intrikata och oöverblickbara släktträd" (s. 8).

Efter inledningen tar bokens katalog av arter och kloner vid. Den består till stor del av fotografier av blad, bark, blomsterhängen, vintersiluett och sommarutseende av träden och endast lite text.

Tyvärr saknar jag som läsare ett avslutande kapitel där katalogen placeras i ett sammanhang och gör boken till en helhet. Boken borde även ha korrekturlästs något mer. Trots dessa invändningar är den läsvärd och lärorik. En värld av popplar öppnar sig för läsaren och ett biologiskt kulturarv bevaras genom Pom.

Joakim Seiler
Chefsträdgårdsmästare Gunnebo slott
Adjungerad lektor, Institutionen för Kulturvård,
Göteborgs universitet
joakim.seiler@gunneboslott.se

Karin Persson och Anita Ireholm

Pelargoner i Nationella genbanken

– fönsterträd med kulturarv

278 sidor, ISBN 978-91-576-9911-4

Ja, det ser ut som äppelblom i hela fönstret sa mor Anna till sin dotter Karin år 1947 i Salmis, väster om Haparanda. Därefter kallade vi pelargonen *Tant Fridas Äppelblom*. Femtio år senare lämnar Karin in en stickling av pelargonen till Uppsala botaniska trädgård.

Den här boken innehåller berättelser om pelargoner och deras människor. Om kärleken till odlandet som ett kulturarv. Poms arbete med att samla in pelargoner och dokumentera deras historia är viktigt och det är slående hur sköra livsvägarna är för många av dessa kulturväxter.

Som läsare slits jag mellan att charmeras av pelargoner och bli berörd av de människor som bevarat dem. Boken är fint formgiven av Ingrid Henell. För en pelargonälskare är den en dröm, men det är lite frustrerande att inte fler sorter som beskrivs är tillgängliga i handeln.

Som bok går den åt många olika riktningar samtidigt. Inledningen om Poms bakgrund följs av pelargonbotanik, historia och gruppindelning. Därefter presenteras pelargoner i genbanken och slutligen odlingsråd. Det hade varit möjligt att bearbeta boken till en starkare helhet genom att stärka länkarna mellan avsnitten.

Boken skildrar ett mångbottnat kulturarv vilket särskilt framkommer genom de många bilder på människor och gårdar som ingår. Krukväxter lever nära människor vilket gjort att de följt människors livsbanor. Pelargonernas historia blir också till historier om Sverige och odlandets historia.

Sofia Cele, docent, Universitetslektor
Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet
sofia.cele@kultgeog.uu.se

Bokanmälingar/recensioner

Lars-Åke Gustavsson och Henrik Morin

Rosarvet i Nationella genbanken

623 sidor, ISBN 978-91-576-9857-5

Boken är stor, tung och full av vackra rosbilder. Som läsare känner jag genast igen det gedigna arbete som både Gustavsson och Morin visat prov på tidigare.

Verket inleds med en bakgrund hur rosinsamlingen genomförts genom en charmerande beskrivning av hur inventeringen lagts upp, en presentation av deltagare och de nationella klonarkiven. Vissa av kapitlen blir något avancerade för en hobbyodlare men de är lätta att hoppa över och till stor hjälp för den mer insatta. En fördel med bokens noggranna klassificering av rosor är att man kunnat bringa viss klarhet i den utbredda namnförvirring som finns kring vissa sorter. En annan styrka är kartläggningen av vilka rosor som är vanligast förekommande i olika geografiska

områden. Rosbeskrivningarna blandas med berättelser och fotografier av de människor och platser som hör till rosens historia. Här figurerar alla samhällsklasser, geografier och många livsöden.

Beskrivningen av rosorna är tydlig och lätt att använda sig av. Det som saknas är beskrivning av odlingsbetingelser. Det kan vara motiverat med att det inte är en odlingsbok, men samtidigt är växtbetingelser så centralt att man förväntar sig att det ska finnas med, åtminstone på gruppnivå. Med det sagt är Rosarvet i nationella genbanken en mycket värdefull publikation.

Sofia Cele, docent, Universitetslektor
Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet
sofia.cele@kultgeog.uu.se

André Strömqvist

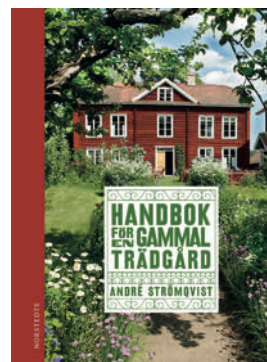
Handbok för en gammal trädgård

- upptäck, bevara och återskapa

Norstedts förlag, 2022

223 sidor, illustrerad i färg, inbunden

ISBN 978-91-1-311113-1

André Strömqvist har tidigare gett ut flera böcker men denna bok rör sig längre från trädgårdsmästarens praktiska hantverk mot trädgårdsantikvariens stillsamma detektivarbete. Från platsanalys och källstudier till omvärldsanalys och vikten av att samla in äldre minnen och dokumentationer medan tid ännu finns.

Författaren trycker på vikten av att söka information på flera olika håll för att kunna pussla ihop ett så komplett pussel som möjligt när många bitar ofta saknas. Genom boken ges läsaren en större förståelse till varför de miljöer som faktiskt bevarats är så viktiga, för de kan hjälpa till att fylla i dessa saknade pusselbitar till så många andra miljöer. Strömqvist skriver om bergsmansgården Källslätten där det funnits ett gårdsarkiv som försvunnit:

"Jag står där, mitt i en ovanligt välbevarad trädgård från 1600-talet med det trehundrafemtio år gamla vårdträdet, ruinerna efter huvudbyggnaden, flyglarna och lusthuset, de fem terrasserna med sina knottiga fruktträd och rester av fontäner och tittar ut över utsikten som Carl von Linné berömde. Men jag kommer aldrig få reda på hur det gick till när trädgården anlades, vem som ritade den och hur den verkligen såg ut." (s. 25)

Bokens två första kapitel ger en ingång till hur man kan lära känna en trädgård och ideologiska ställningstaganden kring dess

vård. Större delen av följande kapitel behandlar sedan trädgårdens olika element. De ges en historisk kontext som spänner både över Sverige och internationellt och det ges förslag på skötsel och möjliga förhållningssätt. Jag vill framför allt nämna kapitlet om fruktträd där en historisk skötsel och form lyfts fram. Vården av fruktträd belyses på ett nyanserat och uppfriskande sätt.

Strömqvist delar med sig av ett vänligt och intresserat sätt att ta sig an trädgårdar och odlade miljöer. Boken innehåller vackra fotografier tagna av författaren och språket flyter lätt. Den har en gedigen käll- och litteraturlista uppdelat för de olika kapitlen men få tydliga källhänvisningar i löptexten.

Boken kan passa många olika läsare. Från hobbyodlare som vill lära sig mer om en privat trädgård, till byggnadsantikvarier i behov av ökad kunskap om det gröna kulturarvet; samt etnologer med fokus på de många berörande personporträtten kopplade till gröna miljöer. Boken är väl genomarbetad och ger en trevlig och upplysande läsning.

Annie Nilsson, trädgårdsmästare och trädgårdsantikvarie

Ankdammen konsult

annie.nilsson@ankdammen.eu

Anders Leonard Baarman

Persilja och gräslök knippas

Karl Alarik Grönholm, finlandssvensk trädgårdsmästare i början av 1900-talet

Appell förlag, 2021

448 sidor, illustrerad i färg och svart/vitt

ISBN 978-91-98-54874-7

Anders Leonard Baarman har med stor noggrannhet bearbetat delar av ett rikt källmaterial efter den finlandssvenske trädgårdsmästaren Karl Alarik Grönholm (1883–1918). Berättelsen om dennes utbildning och arbete ger en inblick i trädgårdsmästarens yrkesområde och en bransch som få har skildrat. Resultatet presenteras i en av Kristin Lidström mycket vackert illustrerad och formgiven bok, som består av tre delar. I den första delen presenteras Grönholms biografi. I den andra delen finns hans arbetsdagböcker för åren 1901–1907, noggrant transkriberade av Baarman. De är från sex olika arbetsplatser i Finland och Tyskland. I den

tredje delen finns listor över de växter som nämns i dagböckerna, indelade efter var och en av arbetsplatserna.

Karl Alarik Grönholm föddes i Ingå i Finland och fick sin utbildning i trädgårdsyrket vid Villa Billnäs trädgårdsskola under två år från hösten 1900. Därefter arbetade han på flera olika arbetsplatser. Han var vid Pyhäniemi trädgård under ett år, följt av ett år med undervisning vid Vestankvarn lantmanna- och husmodersskola och ett år vid Helsingfors stadsplanteringar. År 1906 flyttade Grönholm till Tyskland och arbetade i drygt sex månader vid två olika handelsträdgårdar, följt av ett år vid en plantskola.

År 1908 fick han arbete som trädgårdsmästare vid Gardasjön i Italien, där han var i lite mer än två år. År 1911 blev han antagen som student vid ett pomologiskt institut i Proskau. Efter denna utbildning var det svårt för Baarman att följa honom, men han återvände till Finland. Hans liv fick ett tragiskt slut vid tiden för det finska inbördeskriget, då han råkade ingå i en grupp människor som överfölls och mördades i Koliahde i mars 1918.

Författaren Anders Leonard Baarman är ekonomie magister från Svenska handelshögskolan i Helsingfors. Det var en lycklig tillfällighet att Grönholms efterlämnade dokument hamnade i familjens ägo, och att Baarman, som vuxit upp med trädgårdsmästare i släkten, tog sig an dem. Det lyser igenom att det är en person som vet vad yrket handlar om och är bekant med såväl terminologi, vilken kunskap en trädgårdsmästare behöver besitta och hur dennes vardag ser ut.

Att de transkriberade dagboksanteckningarna nu finns publicerade ger möjligheter för forskare, studenter och andra att exempelvis jämföra arbetet i trädgårdsföretag i olika delar av Skandinavien. Det finns liknande kända dagböcker från flera trädgårdsmästare i Sverige varav många samtida med Grönholm. Mycket är likartat länderna emellan, såsom klimat och växtmaterial. Arbetskraft rörde sig mellan länderna, litteraturen var ofta densamma. Svensktalande i Finland kunde ta del av kunskap som spreds i Sverige, i tidskrifter och litteratur. Utbildningsvägarna, där ett par års grundläggande utbildning i hemlandet komplette-

rades med praktik i andra europeiska länder, på samma sätt som i Grönholms fall, var vanligt vid denna tid.

Det är viktigt att tänka på att växtlistorna i bokens tredje del speglar de växter eller växtarter som Grönholm beskrev och arbetade med, men de ger inte en komplett bild av vilket växtmaterial som fanns på respektive arbetsplats. Detta kommenterar Baarman på annan plats i boken, men det hade läsaren kunnat påminnas om i inledningen av den del där växtlistorna finns. Där beskrivs hur arbetet gått till att renskrivna växtlistorna, som är ordnade i alfabetisk ordning, var arbetsplats för sig. Författaren har kompletterat uppgifterna i dagboken med uppgifter om nutida latinskt och svenskt namn, framför allt från SKUD (Svensk Kulturväxtdatabas).

Boken kan användas i såväl undervisning som forskning. Den har använts i en kurs på programmet Trädgårdens och landskapsvårdens hantverk vid Göteborgs universitet, där grupper av studenter fått arbeta med dagböcker efter en trädgårdsmästare. De uppskattade detta mycket. En intressant aspekt av trädgårdsyrket är att det till stora delar är relativt likartat över tid, särskilt i småskaliga verksamheter. Det innebär att många som är verksamma idag kan känna igen sig, även om det gått mer än hundra år sedan trädgårdsmästare Grönholm var verksam.

Inger Olausson, universitetslektor
Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet
inger.olausson@conservation.gu.se

Helle Ravn

Haven til lyst og glæde

Den danske havekultur gennem 200 år

Aarhus, Turbine forlaget, 2021
244 sidor, färg, inbunden
ISBN 978-87-406-6155-2

Tillsammans med tidigare böcker av etnologen Helle Ravn, som handlar om den danska trädgårdsstaden i början av 1900-talet (*Havebyen*, med Peter Dragsbo, 2017), om de danska parcelhus-trädgårdarna (*Gulerødder, græs og granit. Danske parcelhushaver 1950-2008*, år 2011) och om den vanliga danska trädgården ur ett kulturhistoriskt perspektiv (*Havetid. Den almindelige danske have – kulturhistorisk set*, år 2000) så känns cirkeln nu sluten med denna bok, *Haven til lyst og glæde*, som sammanfattar den danska trädgårdskulturen under de senaste 200 åren. Här får vi förklaringar till varför trädgårdarna såg ut som de gjorde och hur de utvecklades, vad de innehöll och inte minst vad de hade för betydelse för de som odlade dem.

I boken finner vi texter om trädgårdar på den danska landsbygden likväl som i staden. Landboreformen, som i viss mån motsvarar de svenska skiftesreformerna, ledde till att gårdar flyttade ut till obruten mark, utanför byarna och detta medförde en nyodling och en förnyelse av de danska landsbygdsträdgårdarna (precis som i Sverige) från slutet av 1700-talet och framåt. Förutom att man plockade med sig växter från de äldre trädgårdarna så odlade några nybyggare även flera nyheter, som till exempel kronärt-

skocka och tulpanträd. En annan utvecklingsperiod som boken tar upp är den så kallade kornsalgsperioden, när bönderna tjänade mycket pengar på att odla korn på grund av den växande internationella marknaden. Det ledde till nyanställningar på gårdarna och gav ett överskott på händer som kunde passa trädgården, som Helle Ravn uttrycker det. Metervis av lågklippta buxbomshäckar, rosor och dahlior, som alla kräver mycket skötsel, blev då vanligare.

För städernas del beskrivs bland annat villabebyggelsen och de borgerliga trädgårdarna från 1850-talet och framåt, koloniträdgårdarna i början av 1900-talet, trädgårdsstäderna under tidigt 1900-tal och parcelhus-trädgårdarna i mitten av 1900-talet. För alla trädgårdstyperna beskrivs utformning, innehåll och även de drivkrafter som fanns för odling till både lust och nytta. Detta är bara några exempel på nedslag boken gör i olika tidsperioder och i olika representativa trädgårdar för de olika perioderna, som sammantaget beskriver den danska trädgårdskulturen under 200 år.

Anna Jakobsson, Fil Dr, Landskapsarkitekt
annalandskapsarkitekt@gmail.com

FORUM *för*
TRÄDGÅRDS
HISTORISK
FORSKNING

Bulletin

för trädgårdshistorisk forskning

NR 35, 2022 ISSN 1652-2362
www.gardenhistoryforum.org • gardenhistoryforum@gmail.com